SOSIAL ØKONOMEN

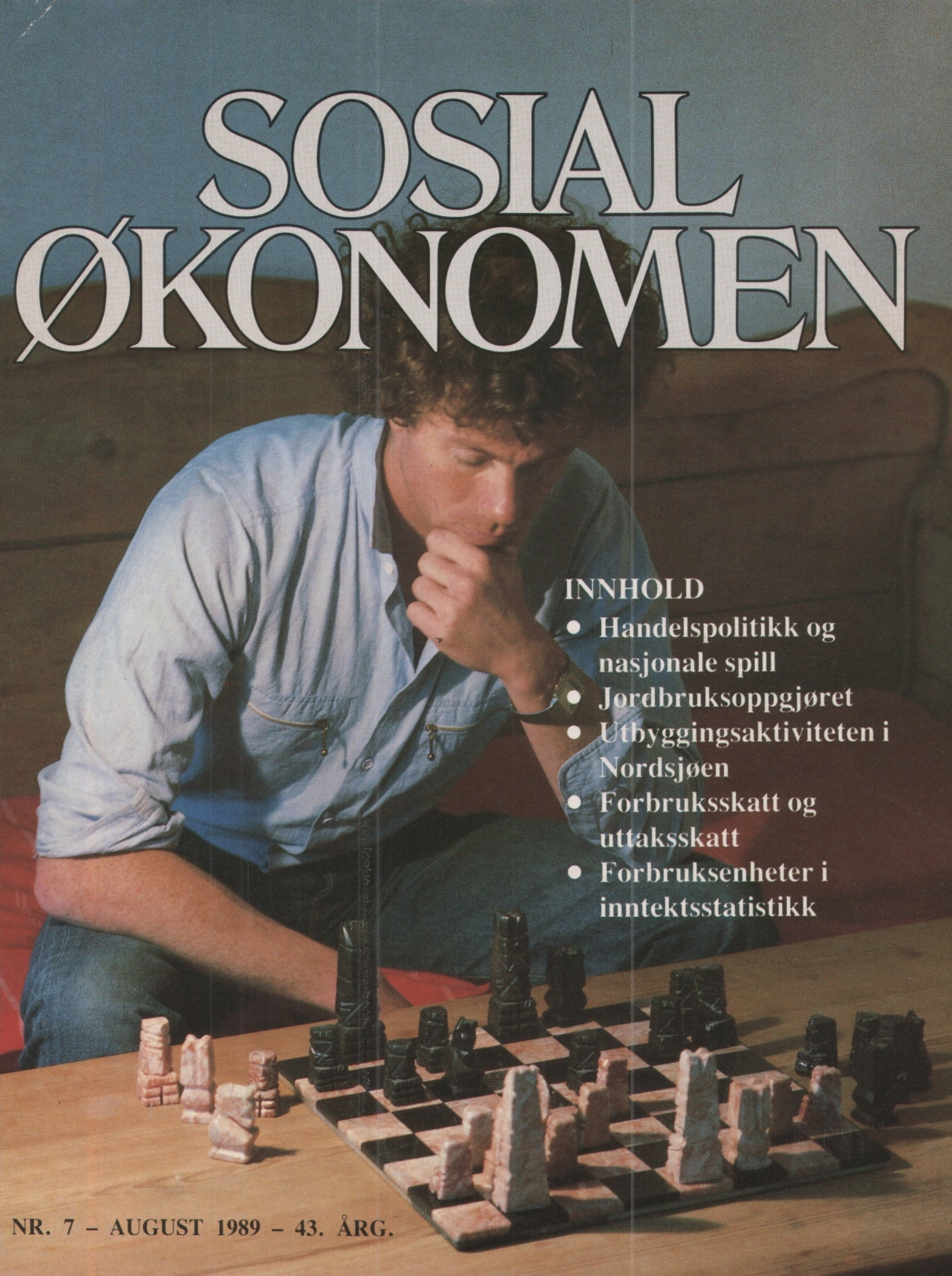

INNHOLD

- Handelspolitikk og nasjonale spill
- Jordbruksoppgjøret
- Utbyggingsaktiviteten i Nordsjøen
- Forbruksskatt og uttaksskatt
- Forbruksenheter i inntektsstatistikk

NR. 7 – AUGUST 1989 – 43. ÅRG.

Sosialøkonomenes Forenings
FORSKERPRIS

Sosialøkonomenes Forening innstiftet i 1989 en pris på kr. 10 000,–. Formålet var å stimulere yngre forskere til å arbeide fram artikler til foreningens tidsskrifter Sosialøkonomen og Norsk Økonomisk Tidsskrift der såvel høyt faglig innhold som god presentasjonsform skulle vektlegges.

Prisen for det beste bidraget i 1989 vil bli delt ut på Forskermøtet i Bodø 5.–7.1. 1990.

Bedømmelseskomitéen består av:

Professor Arne Jon Isachsen, Bedriftsøkonomisk Institutt
Professor Preben Munthe, Sosialøkonomisk Institutt
Professor Agnar Sandmo, Norges Handelshøyskole

Innhold

Nr. 7 1989 – 43. årg.

2
VICTOR D. NORMAN:
Handelspolitikk og nasjonale spill

6
RAGNAR ØYGARD:
Jordbruksoppgjøret, effektivitetskrav og landbruksforurensninger

8
ERLING MOXNES:
Kommende problem for leverandører til petroleumsvirksomheten

DEBATT:

12
MATTIS STAVANG:
Forbruksskatt og uttaksskatt

14
TERJE JOHANSEN:
Kraftpriser til industrien

LILLY WIBORG:
Kommentar til «Jordbruks-politikken – effektiv distriktspolitikk?»

ARTIKKEL:

16
HILDE BOJER:
Forbruksenheter i inntektsstatistikk

20
GAMLE TEKSTER:
Jacob Aall

22
MÅNEDENS BØKER:
Nytte-kostnadsanalyse av Erik Grønn

24
Nye forskningsrapporter

Forsidefoto:
Trygve Bølstad, Samfoto as

SOSIALØKONOMEN
ISSN 0038-1624

Kraftpriser – opp og ned

I den siste tiden har kraftselskapene rundt om i landet krevd å få øke kraftprisene. Ønsket om økning i kraftprisene var også framme på ettervinteren, men den gang ble det avvist fra forbrukerministeren med at ingen fikk øke prisen utover fire prosent. Kraftselskapene har finansielle problemer. De regner med at på grunn av lav inntjening de to siste årene så vil 50 prosent av fondene bli brukt opp gjennom 1989. En av grunnene til en slik tæring på fondene er at kraftverkene er ofre for mer eller mindre skjulte overføringer fra kraftverkene til kommunebudsjettene.

Bakgrunnen for inntektssvikten i kraftselskapene er det lave forbruket av kraft dels på grunn av lav aktivitet i økonomien og dels på grunn av høye temperaturer. Ifølge økonomisk teori er det for samfunnet optimalt at prisene i kraftmarkedet settes slik at all tilgjengelig kraft utnyttes. I dagens situasjon med overskudd i kraftmarkedet bør en dermed sette prisene på kraft ned og ikke opp. Er ubalansen temporær på grunn av varme vintre vil lave priser klarere markedet og på lang sikt vil kalde vintre med tilsvarende høye priser sørge for balanse i regnestykket for kraftselskapene. I den forstand er det naturlig at det tæres på fondene til kraftselskapene i år med lav etterspørsel.

Økonomer har gang på gang hevdet at utbyggingstakten for ny kraftkapasitet har vært for høy. Tilgangen på kraft har på grunn av dette vært svært god. Sammen med økende priser på fastkraft har dette gitt lavere etterspørsel etter fastkraft enn det som er nødvendig for å klarere markedet. Dels er dette kompensert med svært lave priser på tilfeldig kraft både til norske leveranser og til eksport og dels med lavere kapasitetsutnyttelse. Ofte blir økonomer beskyldt for å hevde at kraftprisene skal settes lik langtidsgrensekostnad, på tross av at vi stadig påpeker at pris lik langtidsgrensekostnad er et utbyggingskriterium. I dagens situasjon der prisene bør settes ned for å få utnyttet overskuddskraften er dette dermed et signal om å vise forsiktighet med tanke på utbygging av ny kapasitet hvis ubalansen ikke bare skyldes temperatur og konjunkturelle forhold.

Generelt vil det være finansielle problemer for sektorer som har foretatt en overinvestering i kapasitet, og dette gjelder antakelig flere sektorer enn kraftsektoren. I forhold til mange andre sektorer må imidlertid kraftsektoren sies å være rimelig heldig stilt i en slik situasjon. Tilpasser vi oss fornuftig framover og sørger for at det ikke blir ny utbygging som gir overkapasitet, vil verdien av vår vannkraft med stor sikkerhet øke. Spesielt vil dette gjelde fordi vannkraft er en begrenset ressurs og alternativene har store forurensningskostnader. Ved økende verdi framover burde det være mulig å finansiere underskudd ved opplåning mot sikkerhet i framtidig inntekt.

Storting og Regjering har i den siste tiden gått inn for salg av store mengder kraft til treforedlingsindustrien og kraftintensiv industri til svært lave priser. Skal disse leveransene dekkes av dagens kraftproduksjonskapasitet vil det raskt bringe balanse i kraftmarkedet. Hvis dette skal dekkes ved ny utbygging vil det ramme resten av kraftmarkedet ved at potensielle kjøpere isoleres i et eget delmarked.

Den framtidige kraftbalansen bestemmes av den utbyggings og prispolitikk Storting og Regjering følger framover. Kostnadene ved en feil utbyggings- og prispolitikk bør beregnes og legges fram. Kraftselskapene bør ikke bidra til å skjule disse kostnadene ved å velte dem over i prisene på kraft til konsumentene.

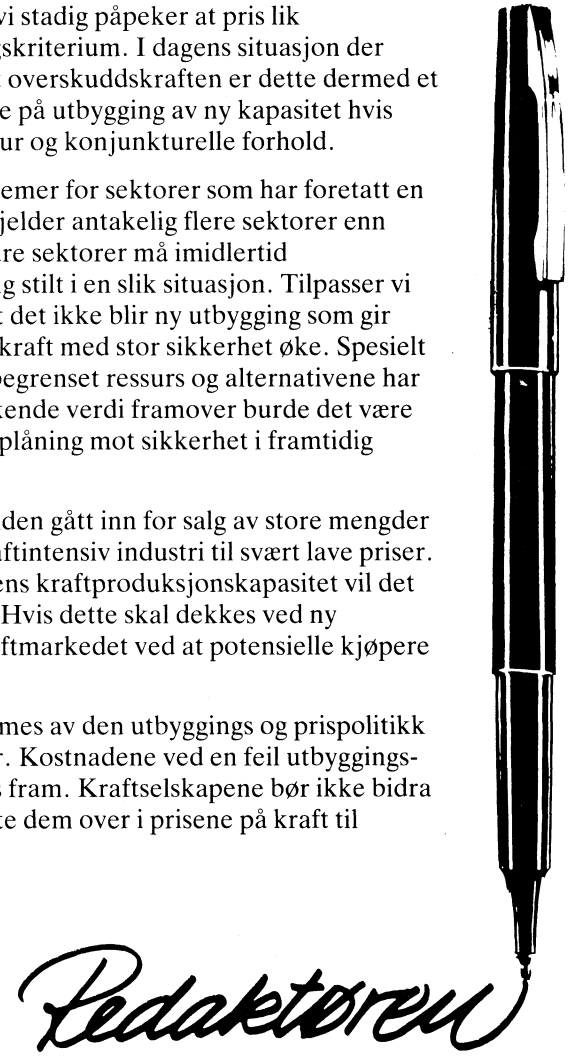

Aktuell kommentar:

Handelspolitikk og nasjonale spill

Victor D. Norman

AV
VICTOR D. NORMAN

Hensikten med denne kommentaren er å peke på noen årsaker til at man i mange land – deriblandt Norge – fører en handelspolitikk som strider mot samfunnsøkonomisk fornuft, og å antyde noen reformer som kunne sikre en mer rasjonell politikk.

Problemstillingen krever en klar forestilling av hva samfunnsøkonomisk fornuftig handelspolitikk innebærer. I diskusjonen er grunnpremisset at verden generelt, og små land spesielt, er tjent med fri, internasjonal handel. For mange er dette premisset nærmest et aksiom. For andre, spesielt de som lærte teori om internasjonal handel for noen år siden, er det en interessant hypotese som bare holder som teorem under spesielle forutsetninger. For noen, som har forlest seg på (og etter min mening misforstått) nyere teori om handel under ufullkommen konkurranse, er det positivt galt. I kommentaren blir det derfor først gitt en begrunnelse for premisset.

Gitt at fri handel er gunstig, er det et paradoks at vi i praksis har så mange brudd på frihandelsprinsippet, selv i en liten, åpen økonomi som den norske. Riktignok er norsk handelspolitikk i snever forstand – toll og inngrep i varebytte med industrivarer – liberal; men beveger vi oss bort fra industrisektoren, eller bort fra rene handelsinngrep over til andre former for fortrinnsbehandling av innenlandske produsenter, er innslagene av proteksjonisme og merkantilisme mange. I andre del del notatet gis noen eksempler på det.

Siste del av notatet tar så opp hovedspørsmålet: Hvorfor innfører vi beskyttelses- og støtteordninger som vi som samfunn ikke er tjent med, og hva kan vi gjøre for å forebygge innføring av slike ordninger?

Mye av forklaringen er trolig innenlandsk fordelingskamp: Særinteresser kan bare oppnå fordeler gjennom nærings- eller bransjebeskyttelse – enten fordi flertallet ikke vil gi dem mer direkte former for inntektsoverføring, eller fordi andre overføringsmuligheter ikke er finmaskede nok. Fordelingskampen foregår på to måter. Den ene er politisk – man samler velgerstøtte for beskyttelse. Den andre er mer direkte – man stiller myndighetene i en tvangssituasjon der beskyttelse er det minste av to onder.

Om jeg har rett i at nymerkantilisme og nyproteksjonisme på denne måten er uheldige konsekvenser av innenlandske fordelingsspill, er det naturlige spørsmålet hvordan vi kan forebygge at handelspolitikken blir brukt i dette spillet. Litteraturen om slike problemer har en klar anvisning, nemlig en eller annen form for konstitusjonelt forbud mot bruk av virkemidler.

Gevinstene ved fri handel

Gevinstene ved fri handel er aksiomatiske for mange; dessverre ofte i form av en tro på at «eksport er bra». Det reelle argument for fri handel er nærmest det motsatte: Fri handel er i vår (nasjonale) egeninteresse fordi det gir oss større og billigere tilgang på varer og tjenester enn det vi kan få hvis vi legger begrensninger på utenrikshandelen. Dette gjelder dersom to vilkår er oppfylt. Det ene er at vi ikke har markedsmakt internasjonalt; vi må altså ikke være store nok til å kunne påvirke internasjonale priser. Det andre er at vi må ha en noenlunde effektiv bruk av ressurser innenlands – vi må f.eks. ikke innrette oss slik at fri handel fører til at norske ressurser presses over fra høyproduktive, usubsidierte næringer til subsidierte, lavproduktive virksomheter.

Mens man i vestlige land i sekstiårene tok for gitt at disse to vilkårene *var* oppfylt, har vi i de siste 10-15 årene sett stadig nye eksempler på at man på den ene side har fått økt tro på egen markedsmakt, og på den annen side mindre tro på egen evne til innenlandsk ressursdisponering. Som nærliggende eksempler på det første kan jeg nevne GI-eksperimentet der norske myndigheter forsøkte å styre prisene på brukte tankskip, og vår flirting med OPEC og den tilhørende tro på norsk oljemarkedsmakt. Eksempler på det siste er støtten til skipsbygging og beskyttelsen av tekoindustrien, hvor resonnementet i nesten alle vestlige land har vært at man ikke ville klare å utnytte frigjort arbeidskraft i annen, produktiv virksomhet.

Et område hvor man har hatt særlig liten tro på fri handel, er høyteknologifeltet. I land etter land har man innført støtte- og beskyttelsesordninger for å ale opp ny virksomhet og etablere nasjonal kompetanse. Resonnementet har vært plausibelt nok:

Victor D. Norman er professor i samfunnsøkonomi ved Norges Handelshøyskole

Deler av kommentaren er basert på foredrag på et seminar i Handelsdepartementet 20.10. 1987.

Innen mange high-tech områder er konkurransen så begrenset at egen produksjonsevne er nødvendig for å oppnå akseptable priser; samtidig kan man kanskje ha håp om at nasjonal kompetanse kan gi opphav til en viss monopolgevinst i eksportmarkeder. Her hjemme kjenner vi slike argumenter igjen i forbindelse med oppbyggingen av norsk oljekompetanse generelt, og spesielt i forbindelse med etableringen av Statoil. I utlandet var det lignende momenter som lå bak det europeiske Airbus-samarbeidet, den japanske beskyttelsen av halvlederproduksjon, og utallige ranske beskyttelsesordninger.

Nyere teori om handel under ufullkommen konkurranse gir en viss støtte til slike idéer. Fra tradisjonell handelsteori er det velkjent at et land som representerer en vesentlig del av verdensetterspørselen etter en vare, kan påvirke internasjonale priser i sin favør ved å begrense importen (såkalt optimal toll); på tilsvarende måte kan et land som står for en vesentlig del av tilbudet av en vare, bedre sitt bytteforhold ved å begrense eksporten – slik OPEC-landene har gjort det. Generelt har det imidlertid vært vanlig å se på optimal toll som et teoretisk kuriosum, som ihvertfall har vært uinteressant for små land.

Det «nye» i teorien om handel ved ufullkommen komkurranse er at selv små land kan utøve markedsmakt.[1] Det er to grunner til det. Den ene er at ufullkommen konkurranse og produktdifferensiering ofte går hånd i hånd; derved får vi mange markedssegmenter, med få selgere i hvert segment. Innen sine markedssegmenter, vil smålandsprodusenter da ha like betydelig markedsmakt som storlandsprodusenter har i *sine* segmenter. Den andre grunnen er at konkurranseformen i et marked i seg selv kan ha betydning for den makt myndighetene kan utøve i markedet – jo mindre aggressiv konkurransen i et marked er, desto sterkere påvirkningsmuligheter vil et lands myndigheter ha på *prisene* i markedet (og desto mindre muligheter vil de ha til å påvirke *kvanta*).

I den grad produktmarkeder internasjonalt er kjennetegnet ved ufullkommen konkurranse, skulle derfor relevansen av optimal-toll resonnementer bli større – fra å være et kuriosum kan det bli et reellt argument for aktive avvik fra fri handel – selv i små land.

Samtidig som nyere teori gjør resonnementer av optimal-toll typen mer relevante, har den imidlertid gjort virkemiddelanbefalingene mindre entydige. Det tradisjonelle argument var at et land kunne påvirke internasjonale priser i sin favør ved å *begrense* import og eksport. Ved ufullkommen konkurranse vil virkemiddelvalget avhenge av konkurranseformen. Eksempelvis vil det kunne være lønnsomt å *stimulere* eksporten hvis eksportmarkedene er kjennetegnet ved kvantumskonkurranse; mens det vil være lønnsomt å *begrense* eksporten hvis det er pris som fremstår som konkurranseparameter i markedet.

Det er derfor ikke umiddelbart lett å se hvordan man skulle implementere handelspolitikk med sikte på å påvirke internasjonale priser.

I praksis har det da også vist seg at statlige støtte- og beskyttelsesordninger for høyteknologiproduksjon ikke har gitt de tilsiktede gevinster. Den norske ingeniørkompetansen ved Kongsberg Våpenfabrikk har vært en økonomisk fiasko; oppbyggingen av norsk oljeindustri har tappet norsk næringsliv forøvrig for lovende rekrutter, uten at vi foreløpig kan se noen overbevisende resultater i form av grunnrente på vår oljekompetanse. Internasjonalt viser det seg at to av de øyensynlige mest vellykkede tiltakene – Airbus og beskyttelsen av japansk elektronikkompetanse – i virkeligheten var mislykkede. Halvlederbeskyttelsen gav japansk industri 20-30 prosent dyrere RAM-hukommelser og påførte det japanske samfunn et netto tap[2]; i Airbus-samarbeidet oppveies hele gevinsten som europeiske forbrukere fikk i form av billigere fly(reiser) av den nødvendige statlige støtten til prosjektet[3].

De praktiske erfaringene er egentlig ikke overraskende. Hvis vi er kommet til at vi mangler den informasjon og styringsevne som kreves for å få overført ressurser fra klart ulønnsomme anvendelser til annen virksomhet, hvordan kan vi tro at vi har tilstrekkelig informasjon og styringsevne til å «finregulere» enkeltsektorer og enkeltmarkeder med sikte på å utnytte markedsmakt?

Ser man nærmere på teorien, finner man da også at det ikke er fullt så lett å argumentere for handelspolitisk finregulering av ufullkomne markeder som man umiddelbart kunne få inntrykk av – spesielt er markedsmaktargumentet litt for lettvint: Det at vi kan påvirke internasjonale priser – ved å begrense oljeproduksjonen, ved å bygge opp egen oljekompetanse eller lignende – er ikke i seg selv et argument for offentlige inngrep. Det som kreves, er at staten må se påvirkningsmulighetene bedre enn private, nasjonale produsenter: OED må altså skjønne prissettingsspillet i oljemarkedet bedre enn oljeselskapene; og Statoil måtte forstå operatørmarkedet bedre enn Saga og Hydro.

Generelt tyder både teorien og det vi har av seriøse empiriske studier på at vellykkede handelsinngrep med sikte på å utnytte nasjonal markedsmakt, bygge opp kompetanse på nye områder, eller redusere skadevirkningene av ufullkommen konkurranse krever detaljkunnskaper om kostnads- og konkurranseforhold som myndighetene ikke kan ventes å ha. Samtidig er optimal politikk vis à vis ufullkomne markeder så følsom overfor kostnads- og konkurranseparametre at en politikk basert på mangelfull informasjon like lett kan skade som gavne. Endelig vil forsøk på å føre en aktiv, optimal politikk i situasjoner der bedriftene har bedre infor-

[1] For en kortfattet innføring i teorien, se Linda Orvedal, «Handelspolitikk ved internasjonalt duopol», *Norsk Økonomisk Tidsskrift*, 1989, ss. 1-15. En mer utdypende innføring er gitt i Victor D. Norman, «Markedsstruktur og internasjonal handel», *SAF- rapport nr. 9/1989*, Senter for Anvendt Forskning, Bergen.

[2] R. Baldwin og P. Krugman, «Market access and international competition: A simulation study of 16K random access memories», i R. Feenstra (red.), *Empirical methods in international trade*, MIT Press, 1987.

[3] R. Baldwin og P. Krugman, «Modelling international competition in high technology industries: Lessons from aircraft and semiconductors», *upublisert manuskript*, 1987.

masjon enn myndighetene lett kunne gi bedriftene perverse incitamenter.[4]

Konklusjonen, både fra nyere teori og tilgjengelig empiri, er derfor trolig at man i et enkelte land er best tjent med å avstå fra aktive tiltak for å beskytte eller oppmuntre egen produksjon. I den forstand holder altså frihandelspremisset – om ikke som robust teorem, så i hvertfall som tommelfingerregel.[5]

Omfanget av handelspolitiske inngrep

Allikevel er omfanget av formelle og uformelle handelshindre fremdeles meget stort. Det gjelder også her hjemme, selv om vi ikke liker å snakke om det.

La meg presisere at jeg her snakker om handelspolitikk i vid forstand – dvs. alle typer tiltak som vrir konkurranseforholdene i favør av innenlandske produsenter.

Den delen av politikken som formelt bærer merkelappen handelspolitikk, og som sorterer under Handelsdepartementet, er egentlig en liten del av det hele. Det er også den mest liberale. Vi har stort sett etterlevd frihandelsidealene i GATT og frihandelsavtalene i EFTA og med EF når det gjelder formelle handelshindre for industrivarer. Teko-industrien har lenge vært en skjønnhetsplett, men ikke noe mer. Eksportfremmende tiltak har vært en annen skjønnhetsplett – å oppmuntre til større eksport enn det ens komparative fortrinn tilsier er ett hakk dummere enn å begrense utenrikshandelen – men igjen har skadevirkningene trolig vært små.

De store avvik fra fri handel finner vi i Norge, som i de fleste land, på andre områder enn industrivarehandel, eller i tilknytning til andre virkemidler enn toll, kvoter og «frivillige» handelsbegrensninger. Stikkord når det gjelder beskyttede sektorer er landbruk, samferdsel og oljetilknyttet industri (i forbindelse med leveranser til sokkelen); stikkord når det gjelder virkemiddelbruk er direkte støtte (skipsbygging), konsesjoner (samferdsel, oljeutvinning), og diskriminerende innkjøpsordninger (forsvarsrelatert industri, leveranser til oljesektoren). For jordbruket ser vi selvsagt alle typer virkemidler i bruk – fra toll og kvoter til direkte støtte og forslag om konsesjonsordninger.

Det er i prinsippet vanskelig å trekke et klart skille mellom de grupper av tiltak som har karakter av ren nærings- eller distriktspolitikk, og tiltak som kan kalles handelspolitiske. Svært mange av de jeg har nevnt, har imidlertid et klart beskyttende formål. Den enerett SAS og Braathen har til stamrutenettet innenlands, og de rettigheter luftfartsmyndighetene sikrer SAS i luftfartsavtalene med andre land, kan ikke gis annen karakteristikk enn beskyttelse av egen luftfart. Det «poengsystem» OED har praktisert overfor oljeselskaper som bestiller utstyr og tjenester fra norske bedrifter, er heller ikke vesensforskjellig fra tradisjonelle handelshindre. Det samme må man si om «gjenkjøpsprinsippet» som til tider har gjort det vanskelig å skille mellom Forsvarsdepartementet og Norges Eksportråd. Som et siste eksempel kan vi ta den litt forterpede beskyttelsen av tomatdyrking på Jæren – det er vanskelig å finne noen distriktspolitisk begrunnelse for den.

Ser vi alle slike tiltak under ett, er det nærliggende å se på den formelle frihandel i industrivarer med EFTA og EF som et lite, handelspolitisk (utstillings?)vindu i det forøvrig nokså lukkede og regulerte handelshuset Norge.

Av og til åpnes noen glugger. Utenlandske banker har fått etablere seg i Norge; vi har fått lov til å kjøpe utenlandske telefonapparater; norske tomater og epler mister noe av sitt vern. Slikt er gledelig; men det monner dessverre lite.

Innenlandsk fordelingskamp

Hvorfor går det så smått? Hva er det som får oss til å betale unødig mye for flytransport, for produksjonsutstyr til Nordsjøen, for alle slags matvarer?

Et stykke på vei er det nok uvitenhet. Det er mange som i fullt alvor tror at det er en fordel for Norge å få oppdrag til norsk forsvarsindustri i bytte mot norske bestillinger av amerikanske fly; som faller for argumentet om at norske tomater er så mye bedre enn utenlandske at de «fortjener» beskyttelse; som tror at skikkelige kommunikasjoner i Nord-Norge er avhengig av SAS-monopol andre steder; osv.

De som burde vite bedre, har ikke alltid gjort sitt beste for å bøte på uvitenheten. På den ene side har norske politikere og næringslivsledere ofte argumentert som om frihandel (a) bare var viktig for å få størst mulig eksport, (b) var noe vi måtte praktisere for at andre land ikke skulle stenge oss ute, og (c) med fordel kunne fravikes når andre land gjorde det samme. På den annen side har en del norske sosialøkonomer til tider vært så bekymret for eksport og åpenhet at de har prediket proteksjonisme istedenfor økonomisk fornuft. Vi kan på en slik bakgrunn neppe si at den norske almenhet er blitt overfôret med seriøs innsikt i gevinstene ved fri handel.

Det må imidlertid være noe mer enn uvitenhet som ligger bak. Den sannsynlige hovedforklaringen er at handelspolitiske tiltak brukes for å løse innenlandske fordelingskonflikter. Prosessen foregår nok på mange måter; men la meg holde meg til to – politiske koalisjonsdannelser og handlinger som stiller myndighetene i en tvangssituasjon.

La meg ta koalisjonsdannelsene først. En vanlig forklaring på subsidier og beskyttelse er den såkalte 1/N-effekten: Fordelen ved en støtteordning tilfaller relativt få, hver med et stort beløp; kostnaden utlignes på mange, som hver derfor betaler lite. Om vi som eksempel tar norsk landbruk, og anslår den samlede støtte til 10 milliarder, blir det vel 100.00 pr. bonde; men det koster hver nordmann bare 2.500 kroner. Skipsbyggingsstøtten er enda mer outrert – hver arbeidsplass mottok i 1986 210.000 i støtte; kostnaden pr. innbygger var allikevel bare 235 kroner.

Det vanlige resonnementet videre er at siden det koster hver av oss lite, går vi lett med på det. Jeg tror at det er et litt for enkelt resonnement – det

[4] For en nærmere diskusjon, med illustrasjoner fra simuleringsstudier av to norske bransjer, se S. Daltung, G. Eskeland og V. Norman, «Optimum trade policy towards imperfectly competitive industries: Two Norwegian examples», *SAF-rapport nr. 23/1987*, Senter for Anvendt Forskning, Bergen.

[5] En utdypning av denne konklusjonen er gitt i Paul Krugman, «Is free trade passé?», *Economic Perspectives*, 1987, ss. 131-144.

er tross alt få som brenner en hundrelapp pr. år bare fordi «det koster lite». Derimot gir kombinasjonen av smågrupper som har mye å tjene på beskyttelse, og store grupper som har lite å tape på det, gode muligheter til koalisjonsdannelser. Smågruppene blir én-saksgrupper, nettopp fordi så mye står på spill for dem; storgruppene, som denne saken betyr lite for, blir tilsvarende lett fristet til å «kjøpe» smågruppenes stemmer.

Det er vel nettopp det som har hendt i norsk landbruk (og i landbruket i en rekke andre land): Bøndenes stemmer har vært til salgs for en skjeppe kvoter og subsidier; både Høyre og Arbeiderpartiet har vært fristet over evne til å kjøpe dem. Den moralske harme bør vel her, som i andre tilfeller av kjøp og salg, fordeles mellom kjøper og selger.

Det å stille myndighetene i en tvangssituasjon, foregår på en litt annen måte, og det kan kanskje best illustreres ved en analogi. Lille Per har slitt ut skoene sine og har ikke flere par (som man skjønner, skjedde dette for lenge siden). Han får 300 kroner av sin mor, drar til byen – og bruker de 300 kronene på snop, popkassetter og andre morsomme ting; og kommer så hjem igjen uten penger og uten nye sko. Hva gjør moren – da bortsett fra å snakke ham pent til rette (eventuelt foreta seg ting som Barneombudet ikke bør få vite om)? Hun kjøper selvfølgelig nye sko til gutten! Han kan jo ikke klare seg uten det...

Vi har hatt mange små Per'er de siste 15 årene – både i Norge og i andre vestlige land. Skipsbyggerne, som i syttiårene både sto overfor et sviktende samlet marked og konkurranse fra lavlønnsland som Korea, var i samme periode lønnsledere i Norge. Noe slikt er vanskelig å skjønne uten at man trekker inn at bransjen – både bedriftsledere og ansatte – visste at staten ville sikre beskjeftigelse og arbeidsplasser. De samme skypsbyggerne døpte seg selv senere om til offshore-industry og innrettet seg slik at staten stadig ble stilt overfor tomme ordrebøker og utsikter til lokale sysselsettingskatastrofer. Er det overraskende at staten til slutt fant å måtte tilpasse utvinningstempoet i Nordsjøen til industriens leveringskapasitet? Eller hva med ingeniøreldoradoet på Kongsberg? Ville man ha opplevd den suverene prioritering av ingeniørkunst, på bekostning av selv et minimum av lønnsomhet og økonomisk forsiktighet, hvis man ikke hadde hatt klokkertro på at staten ville betale regningen?

Problemet oppstår når staten har ambisjoner om å løse alle økonomiske problemer som måtte oppstå – uansett årsak. Når problemene først *har* oppstått, er det sunn økonomi å gjøre det beste ut av situasjonen; men vissheten om at staten rydder opp, fjerner incitamentene til lønnsomhet, moderasjon og forsiktighet.

Handelspolitiske implikasjoner

Hva bør vi så gjøre? Hvis jeg har rett i at den omfattende beskyttelsespolitikken langt på vei skyldes uvitenhet og innenlandsk fordelingskamp, er det tre botemidler som peker seg ut.

Det ene er opplysning. Det kan virke håpløst, men jeg er ikke sikker på at så er tilfellet. I Norge har vi faktisk gode erfaringer med økonomisk almenopplysning. F.eks. er det få land hvor politikere har så god makroøkonomisk forståelse som i Norge, og hvor den offentlige debatt om makroproblemer er så opplyst. Det skyldes blant annet at Finansdepartementet (opprinnelig Handelsdepartementet) helt siden 1947 har terpet økosirk og makroteori i Nasjonalbudsjettene og i direkte dialog med politikere og media. Handelsdepartementet har dessverre ikke vært tilsvarende aktiv når det gjelder haldelspolitisk folkeopplysning.

Det andre er å gjøre særinteresser mindre interessert i næringsbeskyttelse. Det kan man bidre til ved å ta i bruk virkemidler som gjør at den enkelte blir mindre nringsbundet. Det er jo i utgangspunktet det at man opplever et skjebnefellesskap med sin bedrift eller bransje som skaper mange av problemene: Hvis folk på bygdene ikke så på jordbruk som sin eneste mulige levevei, ville deres interesse av landbruksbeskyttelse være tilsvarende mindre.

La meg gi to eksempler på måter å bryte et slikt skjebnefellesskap på. Det ene er utdannelse: Alt materiale viser at høyere utdannelse gir større mobilitet, både bransjemessig og geografisk. Det andre er næringsuavhengig distriktspolitikk: Hvis distritsstøtten gis som støtte pr. årsverk i distriktene (likt for alle næringer), istedenfor som jordbruksstøtte og lave elektrisitetspriser til metallsmelting, vil de som bor i distriktene klarere se at det finnes alternative sysselsettingsmuligheter; og deres interesser vil i mindre grad være bundet il næringsspesifikk politikk.

Generelt vil alle tiltak som bidrar til at folk *ser* alternative sysselsettingsmuligheter, og derved oppfatter seg selv om mobile mellom bransjer, redusere beskyttelsespresset.

Det tredje botemiddelet, som kanskje er det viktigste, har å gjøre med handelspolitikken i seg selv. Jeg har allerede pekt på at vi faktisk fører en liberal politikk på de områder som omfattes av samarbeidet i EFTA og med EF – all proteksjonismen finnes på de områder som ikke har vært gjort til gjenstand for internasjonale avtaler. Det stemmer med det vi skulle vente: Den type spill og koalisjonsdannelser som forklarer mye av proteksjonismen i Norge, kan bare forebygges ved at man «binder seg til masten»; og det kan best gjøres ved en eller annen form for konstitusjonelt forbud mot bruk av visse virkemidler. De norske frihandelsavtalene har fungert fodt i så henseende. Katastrofene har oppstått der hvor en sektors rammevilkår har vært ansett som et rent nasjonalt anliggende – oljevirksomheten i Nordsjøen er på mange måter det beste (eller verste) eksemplet.

I så fall er forpliktende internasjonalt samarbeid den eneste løsningen – vi må gå med på et internasjonalt regelverk som reduserer spillerommet for rent nasjonale tiltak; og vi må gjøre det ikke for å forhindre at andre gjør noe dumt, men for å forebygge egen kollektiv dumhet.

Legg merke til at dette er det motsatte av hva EF-motstanderne hevdet i 1972. Deres hovedargument var at vi i EF ville miste nasjonale virkemidler. Hvis Norge hadde en velmenende, allvitende og allmektig stat, var det et godt argument. Gitt at den faktiske bruk av mange virkemidler er en følge

av særinteressers spill og manipulasjon, mister argumentet sin slagkraft – da vil vi ønske å fjerne virkemidler fra den nasjonale sandkassen.

Norsk medlemsskap i EF er neppe den ideelle måten å internasjonalisere handels- og næringspolitikken på – EF har selv en stor sandkasse hvor det foregår mye rart. Spørsmålet er imidlertid om det finnes andre lekeplasser.

Aktuell kommentar:

Jordbruksoppgjøret, effektivitetskrav og landbruksforurensinger

AV
RAGNAR ØYGARD*

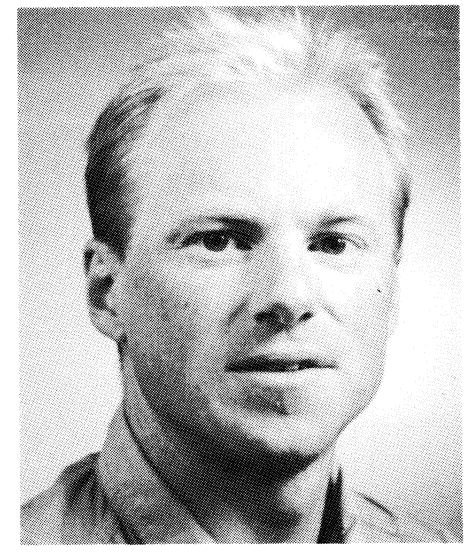

Ragnar Øygard

Norsk bonde- og småbrukarlag brøt årets jordbruksforhandlinger under henvisning til at statens tilbud om inntektsramme var for liten og at opplegget var miljøfiendtlig. Det er ikke så lett å skjønne hvordan en reduksjon av rammen for jordbruksoppgjøret med 700 mill. kr. kan ha negative miljøkonsekvenser, bortsett fra at reduksjonen selvfølgelig fører til at den enkelte bonde kan oppleve sitt arbeidsmiljø som forverret, og at det kan bli et større innslag av nedlagte gardsbruk i kulturlandskapet.

Miljøargumentet kom for alvor inn i debatten om inntektsramma ved fjorårets jordbruksoppgjør. Småbrukarlaget hevdet da at statens krav om skjerpede effektivitetsnormer, og derav reduserte inntektsramme, ville føre til økt forurensing fra landbruket. Det ville tvinge gardbrukerne til å bruke større mengder kunstgjødsel, sprøytemidler og kraftfôr, dvs. «forurensende» innsatsmidler, for å holde tritt med effektivitetsnormene. Småbrukarlaget fikk forøvrig støtte for dette synspunktet fra Norges naturvernforbund.

Jeg skal ikke her ta stilling til hvorvidt effektivitetsnormene er for «strenge» eller for «romslige», eller hvorvidt jordbruksoverføringene er for store eller for små, men jeg vil argumentere for at påstanden om at skjerpede effektivitetsnormer og en mindre ramme for jordbruksoppgjøret fører til økt forurensing, er høyst tvilsom.

Utgangspunktet for jordbruksoppgjøret er at ett årsverk i jordbruket skal gi samme inntekt som ett årsverk i industrien (jamnstillingsinntekta). Effektivitetsnormene fastsetter hvilken produksjonsmengde som skal regnes som ett årsverk på ulike bruksstørrelser og i ulike deler av landet (på modellbrukene). Effektivitetsnormene og modellbrukene er ikke direkte pålegg, oppskrifter eller planer for hvilken effektivitet og hvilket driftsopplegg den enkelte bonde skal ha. Normene kan betraktes som akkordkrav som jordbruket samlet må tilfredsstille for å oppnå jamnstillingsinntekta.

På grunnlag av effektivitetsnormene og antakelser om bruksstrukturen i Norge kan man beregne hvor mange årsverk som er nødvendige for å nå produksjonsmålet for jordbruket. Jordbrukets inntektsramme beregnes i prinsippet ved å multiplisere nødvendig antall årsverk med jamnstillingsinntekt pr. årsverk. En skjerping av normene med f.eks. 3% betyr derfor at man forutsetter at det trengs tilsvarende færre årsverk for å produsere den fastsatte produksjonsmengden, og at inntektsjamnstilling kan oppnåes med en inntektsramme som er 3% mindre enn den ellers ville vært.

Effektivitetsnormene og modellbrukene er altså i praksis først og fremst beregningsmessige forutsetninger som inngår i avtalepartenes avveiing mellom inntektsmålet og effektivitetsmålet for landbruket til enhver tid, og dermed som et ledd i fastsetting av inntektsfordelinga mellom jordbruket og andre sektorer i økonomien.

For den enkelte bonde betyr strengere normer at tilskudd og produktpriser, og derfor også lønnsomheten, blir lavere enn de ellers ville vært. De betyr ikke pålegg om å gjødsle mer eller fôre dyra hardere.

Det er ingen nødvendig og direkte sammenheng mellom skjerpede normer og faktisk effektivitetsutvikling, slik Småbrukarlaget synes å mene. Noen av effektiviseringsprosessene er positivt korrelerte med lønnsomheten i landbruket. Ved god lønnsomhet øker investeringstakten og dermed takten for innføring av ny teknologi. Annen teknologisk endring som ikke forutsetter spesielle investeringer vil være mer uavhengig av lønnsomhetsnivået, mens effektivisering p.g.a. bruksnedlegging vil påskyn-

*Ragnar Øygard er førsteamanuensis ved Institutt for landbruksøkonomi, NLH. Han er cand. agric. fra 1982 og dr. scient. fra 1987.

des av dårlig lønnsomhet i landbruket. Sumeffekten av disse prosessene blir en gradvis effektivisering som foregår mer eller mindre uavhengig av lønnsomhetsutviklingen i landbruket.

Standard produsentteori tilsier at når produktprisen går ned vil det være lønnsomt (effektivt) å redusere bruken av innsatsmidler i produksjonen. Alternativ bruk av innsatsfaktorene blir relativt mer attraktiv når lønnsomheten i landbruket reduseres. Skjerpede effektivitetsnormer og lavere produktpriser skulle derfor, under ellers like forhold, føre til redusert bruk av innsatsmidler som kunstgjødsel og kraftfôr. Ved lavere kornpriser vil eksempelvis optimal gjødselmengde pr. arealenhet bli litt redusert. Intensiv sprøyting og bruk av fossil energi blir også litt mindre lønnsomt. Alt dette er ønskelig av miljøhensyn.

Redusert lønnsomhet i landbruket fører videre til at det blir relativt mer attraktivt å bruke innsatsmidler i andre næringer enn landbruk. Både arbeidskraft og kapital har alternative anvendelser utenfor landbruket. Redusert lønnsomhet vil derfor bidra til å redusere omfanget av landbruket. Det er spesielt marginale arealer og bruk som vil gå ut av produksjonen. Isolert sett kunne dette også føre til redusert forurensing. Denne virkningen bør man kanskje likevel ikke legge særlig stor vekt på, ettersom produksjonsomfanget er sterkt avgrenset gjennom ulike direkte produksjonsreguleringer, f.eks. to-prisordningen for melk. Det er sannsynlig at redusert produksjon på marginale bruk derfor hovedsaklig ville føre til økt kapasitetsutnytting og produksjon på de som blir igjen. Dette kan selvfølgelig føre til at forurensingen blir konsentrert til mindre områder.

Småbrukarlagets standpunkt kan begrunnes med at dårligere lønnsomhet vil redusere bøndenes evne til å foreta kostnadskrevende miljøtiltak. Dette er selvfølgelig riktig. Men spørsmålet er om bøndene ville bruke sine økte inntekter først og fremst til slike tiltak, dersom de ble stilt fritt. Generelt bedret lønnsomhet er ikke et særlig effektivt virkemiddel for å fremme miljøtiltak i landbruket, eller andre næringer for den saks skyld. Skal man unngå at de økte inntektene hovedsaklig brukes til helt andre ting enn kostnadskrevende miljøtiltak (eksempelvis investeringer i økt produksjonskapasitet, ny traktor eller ny privatbil), må man bruke mer direkte målrettede virkemidler, som f.eks. tilskott til miljøinvesteringer, direkte kontroll med utslipp fra gjødselkjellere, miljøavgifter o.l.

Småbrukarlagets konklusjon kan alternativt avledes fra en antakelse om at bøndenes viktigste lønnsomhetsmål er nettoinntekta; at i en situasjon med fallende produktpriser vil bøndene øke produksjonsomfanget for å opprettholde en viss nettoinntekt fra bruket, selv om avkastningen av innsatt arbeid og kapital dermed reduseres i forhold til avkastningen ved alternative anvendelser av disse innsatsfaktorene. En slik tilpassing gir opphav til tilbudskurver som heller motsatt vei av «vanlige» tilbudskurver. Fenomenet er også kjent som «Chayanovs lov».

«Chayanovs lov» har vært en seiglivet myte i landbrukspolitikken. Man kan nok observere at noen enkeltbønder i perioder kan tilpasse seg i samsvar med denne «loven», men det finnes ikke empirisk belegg, hverken fra Norge eller andre land, for at jordbruket i en region tilpasser seg slik. (Nye bearbeidinger av Chayanovs eget datamateriale har forøvrig vist at selv ikke dette gir grunnlag for hans konklusjoner.) Derimot er det ingen mangel på empiri som underbygger det motsatte synspunkt: at økt produktpris fører til tilbud.

Skjerping av effektivitetsnormene og redusert inntektsramme for jordbruket har sannsynligvis liten betydning for omfanget av forurensningene fra landbruket, bl.a. fordi direkte produksjonsregulerende virkemidler begrenser bøndenes muligheter til å tilpasse produksjonsomfanget i samsvar med prisendringer. Men dersom det er noen effekt er det grunn til å anta at den er det motsatte av det Småbrukarlaget hevder.

En økt inntektsramme i tråd med Småbrukarlagets krav vil derfor i seg selv neppe bidra positivt til å redusere forurensningene fra landbruket. Derimot kan mye oppnåes ved endringer i fordelingen av jordbrukets totale inntekt på de ulike tiltak og virkemidler, og ved selve utformingen av virkemidlene: hvilke insentiv gir virkemidlene gardbrukerne til å tilpasse seg på en slik måte at de negative miljøkonsekvensene av produksjonen blir minst mulig? Økt innslag av produksjonsuavhengige tilskott og økte miljøavgifter er riktige skritt i denne retning. På dette feltet skulle det være mulig å oppnå mye mer, selv om jordbruksoppgjørets ramme blir mindre enn bondeorganisasjonene kunne ønske.

FORSKERKURS I SPILLTEORI

Professor Joseph Greenberg vil i tiden 18–22 september holde et kurs i spillteori i Bergen. Kurset er basert på Greenbergs bok *Social situations: An alternative gametheoretic approach.* I denne tilnæringen til spillteori brukes ett universalt løsningsbegrep, mens ulike «likevektsbegrep» i tradisjonell forstand svarer til forskjellige spesifikasjoner av den sosiale situasjonen.

Oversikt over forelesningene:

18.09 kl. 12.15–14.00 (NHH): Oversikt og motivasjon.
19.09. kl. 12.15–14.00 og kl. 16.15–18.00 (NHH): Formelle definisjoner, spill på ekstensiv form.
21.09 kl. 12.15–14.00 og kl. 16.15–18.00 (Inst. for økonomi): Spill på ekstensiv form (fort.) og spill på normal form.
22.09 kl. 12.15–14.00 (Inst. for økonomi): Kooperative spill.

Påmelding til **Institutt for økonomi, Universitetet i Bergen v/Inger Grønningsæter. Tlf. (05) 21 29 79.**
Nærmere opplysninger: Geir Asheim tlf. (05) 95 92 57 og Sjur Flåm tlf. (05) 21 29 81.

Aktuell kommentar:

Kommende problem for leverandører til petroleumsvirksomheten

Erling Moxnes

Det er iferd med å gå opp for stadig flere at utbyggingsaktiviteten på norsk sokkel med stor sannsynlighet vil falle dramatisk mot slutten av 1990-tallet. Fallet blir trolig forsterka ved at aktiviteten øker fram mot en topp omkring 1992. I denne kommentaren vurderes fem ulike tiltak for i det minste å redusere noe på de forventa problema. Konklusjonen er at nedtrappinga bør begynne med en gang for å fordele problema i tid, forsert innsats for «å finne mer olje og selge mer gass» har tvilsom virkning, ei viss omstilling tilbake til skipsbygging er en interessant mulighet om den utnyttes raskt, og en overgang til mobile produksjonsanlegg kan åpne døra på gløtt til et verdensmarked for utaskjærsproduksjon av olje og gass.

AV
ERLING MOXNES*

INNLEDNING

Norske verft og verksteder er vant til harde tider. Drastisk nedgang i skipsbygging på syttitallet med nedleggelser av verft til følge, skapte forståelse for industriens problem. Utbygging av olje- og gassfelt på sytti- og åttitallet ble den nye muligheten som berga bransjen over kneika. Forståelsen for industriens problem var fortsatt tilstede da både Tempoutvalget (1983) og etterfølgende Stortingsmelding 32, 1984–85 anbefalte et stabilt investeringsnivå for petroleumssektoren. På ti års sikt kan denne oljebaserte etterspørselen opprettholdes, men så er det brutalt slutt. Det er generell enighet om at det ikke fins oljeressurser til å opprettholde dagens investeringsnivå utover de nærmeste ti år.

Om vi tar utgangspunkt i beslutta utbygginger, inklusive felta Brage, Draugen, Heidrun og Snorre, faller investeringene fra nærmere 30 milliarder kroner idag til omtrent 10 milliarder kroner i 1995 (St. prp. nr. 112, 1987–88). Det vil bli funnet nye felt fram til 1995 som kan brukes til å utsette fallet i investeringene. Men, og dette er viktig, funnraten kommer trolig ikke til å være tilstrekkelig til å opprettholde investeringene i mer enn noen få år. Utfra Oljedirektoratets anslag på totale oljeressurser inklusive hypotetiske og spekulative ressurser, Oljedirektoratet (1988), kan det synes som om investeringene kan opprettholdes i 10 år eller litt mer. En må imidlertid være klar over at det etterhvert blir vanskeligere å finne nye felt. De største forekomstene er trolig funnet. Resten er små og spredte felt. De vil gjennomgående bli funnet etter langvarig leiteinnsats. Liksom innen andre oljeprovinser, vil investeringsaktiviteten dø ut i en hale. Om ti år er også Sleipner/Troll utbygginga ferdig, ei utbygging som vil dekke inngåtte gasskontrakter forbi år 2000. Videre utbygginger av gassfelt er knytta til mulige nye gassleveranser til Storbritannia og kontinentet.

I dette raske fallet i investeringsaktiviteten ligger problem som overskygger dagens vanskeligheter, og som representerer leveranseindustriens største utfordring. Her ligger også ei stor utfordring for myndighetene, nemlig den å styre unna ei utvikling som om noen få år kan komme til å kreve langt større forståelse og subsidiering enn det vi har sett til nå.

Det er grunn til å kritisere myndighetene for å ha oversett disse uheldige følgene av å trappe opp investeringsnivået på sokkelen først på åttitallet. Viktigere er det imidlertid å spørre hvilke muligheter som fins idag for å tilpasse seg den nye situasjonen. Spørsmålet må komme på dagsordenen raskt. Det tar nemlig årelang innsats å omstille ei næring med titusenvis av arbeidstakere. Vi ser i denne kommentaren på fem mulige tiltak for å komme noe av problema i forkjøpet: utsetting av planlagte utbygginger, forsert leiting etter olje, økt salg av gass, overgang til skipsbygging, og forskning på og utvikling av utstyr for olje- og gassproduksjon som er internasjonalt salgbart.

1. Utsetting av utbygginger

Utsetting av utbygginger bidrar til at en unngår en «ny gullalder med oljeoppdrag»[1] før aktiviteten faller,

* Erling Moxnes har en Ph.D. grad fra 1982 og er sivilingeniør fra NTH 1975. Han er nå seniorforsker ved Senter for Petroleumsøkonomi, Chr. Michelsens Institutt.

[1] Overskrift i Bergens Tidende, 21/1 1989.

og en oppnår at strukturendringene trekkes ut i tid. Utsetting vil trolig ha positive heller enn negative inntektseffekter. Alle felt hvor det ennå ikke er satt igang betydelige investeringer utover planleggingsstadiet bør være kandidater for utsetting. Hvor utsetting ikke lenger er mulig vil det helpe om den norske andelen av leveransene reduseres. Vi bygger videre på Skånlands drøfting av samme tema, Skånland (1988).

Ved å utsette så mange felt som mulig, oppnår en at omstillingene starter allerede idag, og at industrien får tid på seg til omstilling. For industrien som helhet vil dette være mer lønnsomt enn å opprettholde full kapasitet til «siste utbygging». En skal likevel ikke vente å få åpenlys ros fra industrien for et slikt forslag. Ingen vil signalisere at de er uinteressert i flere oppdrag. Tvertimot er det grunn til å tro at oljeselskap, industrieiere, arbeidstakere og lokale politikere fortsatt vil kjempe for sine prosjekt i konkurranse med hverandre. Det er de også betalt eller valgt for å gjøre. Helheten er det Storting og Regjering som har ansvaret for.

Dersom dagsaktuelle, lokale hensyn får dominere det langsiktige bildet og sentrale myndigheter legger framtidige kakestykker til dagens porsjon, da blir avvenningsprosessen desto vanskeligere den dagen heile kaka er oppspist. I denne sammenhengen er det misforstått altruisme dersom sentrale myndigheter svarer ja hver gang det spørres om mer. Altruisten, staten, påtar seg dermed et stort ansvar for industrien den dagen kaka er oppspist. Kanskje er det til og med slik at stor velvillighet idag skaper forventninger om fortsatt altruisme overfor oljeindustrien. I så fall er dette enda en grunn til at industrien sjøl ikke uttrykker bekymring for hva som skal skje på slutten av nittitallet.

Utsatt utbygging vil trolig bety økte eller uforandra inntekter fra petroleumsproduksjonen. Normalt betyr utsetting tapte inntekter på grunn av rentetap på fortjenesten. To faktorer virker til økt inntekt. For det første er det ikke uvesentlig for oljeprisen om norsk produksjon er 75 eller 100 millioner tonn per år. Sålenge Opec's produksjon ligger omkring 1000 millioner tonn per år, er markedet inne i et svært følsomt område. Det rimer med historiske observasjoner om vi grovt antar at en ekstra produksjon på 25 millioner tonn per år forårsaker en prisreduksjon på 1 dollar per fat. Når vi vurderer samfunnsøkonomisk lønnsomhet for de siste 25 millionene tonn olje som produseres, må vi derfor innkalkulere et pristap på de første 75 millionene. Dette gir et kostnadspåslag på 3 dollar per fat for den ekstra produksjonen. Kostnadspåslaget unngås ved å utsette ny produksjon til eksisterende produksjon avtar og «gir rom for mer olje i markedet».

Den andre grunnen til økt nasjonalinntekt ved utsetting ligger i at oljeprisen sannsynligvis blir høgere og at kostnadene blir lågere over tid. Middelprognosen for oljeprisen i 2010 ligger trolig nærmere 50 1988-dollar per fat, DOE (1988). Denne prisprognosen kan virke høg vurdert utfra dagens situasjon. Dagens situasjon er imidlertid spesiell på den måten at produksjonen i land utenfor Opec har vokst betydelig etter de høge oljeprisene først på åttitallet. På lengre sikt vil uttappinga av oljeressursene i land som Norge, Storbritannia og USA føre til fall i produksjonen fra land utenfor Opec. Fordi norsk olje er en knapp ressurs, betyr høg produksjon idag at landet ikke har olje å produsere når prisene endres. I 2010 når oljeprisen kanskje er 40 dollar per fat for å være mer forsiktig enn middelprognosen, går en dermed glipp av en nettoverdi på 25 dollar per fat for et felt med kostnader på 15 dollar per fat. I 1990 er denne nettogevinsten verdt vel 9 dollar per fat med 5 prosent diskonteringsrate. (Usikkerhet, samt at petroleumsformuen konsumeres heller enn investeres, se Skånland (1988), kan tilsi at 5 prosent bør oppfattes som en høg heller enn en låg diskonteringsrate. 9 dollar per fat bør derfor trolig oppfattes som et minimum). Oljeprisen må dermed være minst 24 dollar per fat for å dekke direkte kostnader og forbigått nettoverdi i 2010. Medregna det tidligere kostnadspåslaget på 3 dollar per fat på grunn av priseffekten av produksjon, blir lønnsomhetskravet tilsammen 27 dollar per fat. For felt som framskyndes for produksjon hovedsaklig på nittitallet, gir ikke prisprognosene sikker beskjed om lønnsomhet med så store kostnader.

Bevisst utsetting av utbygginger innebærer direkte støtte til Opec, noenlunde på samme måte som redusert produksjon er det idag. Faktisk så er det langt billigere å tilby støtte gjennom utsatt utbygging enn gjennom redusert kapasitetsutnytting. Ledig kapasitet koster langt mer enn utsatt kapasitet. Utsatt utbygging kan styrke samholdet innad i Opec, og dermed bidra til høgere priser. Alternativt kan utsettingene brukes som en begrunnelse for å fase ut de produksjonsbeskrankningene landet har pålagt seg sjøl.

Et alterntiv til å utsette utbygginger for å unngå investeringsboom og nyinvesteringer i leveranseindustrien, er å redusere den norske andelen av leveringene. Når utbyggingsaktiviteten begynner å falle etter boomen, kan andelen økes igjen. Det kreves trolig stort mot av politikere å gå inn for et slikt tiltak. En annen sak er at denne politikken ikke frigjør utbyggingsprosjekt fra boomperioden til bruk i nedtrappingsfasen.

2. Forsert leiting etter olje

Økt leiteaktivitet er holdt fram som et middel for å unngå fall i utbyggingsaktiviteten. Om ikke det endelige fallet kan unngås, kan ihvertfall økt leiting gi mer informasjon og større mulighet til å planlegge nedtrappingsfasen. Nytten av dette virkemidlet avhenger imidlertid av at felt ikke automatisk bygges ut straks de er funnet. Storting og Regjering må benytte sin rett til å utsette utbygginger av påviste felt om nødvendig.

Hvis vi går tilbake til midten av åttitallet og den store leiteaktiviteten på det tidspunkt, ser vi idag at de resulterende funna bidrar til å forverre de langsiktige problema gjennom den forventa investeringstoppen først på nittitallet. Dette skyldes ikke bare tilfeldigheter i leiteprosessen. Flåm og Moxnes (1987) pekte på denne sannsynlige konsekvensen av forsert leiting, før utfallet var kjent. På samme måte kan funn i de nærmeste par åra kunne bidra til å utsette og å øke fallhøgda i den langsiktige nedtrappinga av aktiviteten. Et felt som bygges ut i forlengelsen av aktivitetstoppen omkring 1992, vil ikke være tilgjengelig for utbygging i år 2000 når

behovet for nye prosjekt trolig vil være prekært. Dersom myndighetene ikke tror de vil kunne styre utbyggingsaktiviteten, bør leiteaktiviteten styres med tanke på jevnhet i nedtrappingsfasen.

3. Forsert salg av gass

Salg av mer gass fra allerede påviste gassressurser vil hjelpe til å dempe på fallet i investeringene, gitt at investeringene ikke kommer for tidlig. Sia gassressursene er store, vil ikke denne politikken ha de samme negative konsekvensene som forsert utvinning av de langt knappere oljeressursene. Salgsprofilen for gassen bør imidlertid være slik at nasjonen får størst mulig fortjeneste. I denne forbindelsen må en ikke glømme at knapphet på billige gassressurser betyr at gassen er mer verdt enn hva produksjonskostnader og markedsposisjon tilsier. Golombek (1989) og Moxnes, Nansve og Aarrestad (1988) har kvantifisert denne ekstra verdien, også kalt ressursrenta.

4. Overgang til skipsbygging

Det eksisterer trolig en tidsbegrensa mulighet for leveranseindustrien til å gå tilbake til den opprinnelige gesjeften for mange, nemlig skipsbygging. Det er sannsynlig at de neste fem til åtte åra vil bli prega av stor aktivitet i skipsbygging. Dette henger sammen med at en stor del av de skipa som ble bygd under byggeboomen omkring 1970 nå er modne for utskiftning. Fordi det tar lang tid å gire opp en verdensomspennende verftsindustri med begrensa kapasitet per idag, vil byggeprisene trolig bli gode i flere år framover. Den siste tidas økninger i både fraktrater og byggepriser kan oppfattes som et signal om at en ny «boom» har begynt. Et viktig spørsmål i denne sammenhengen er naturligvis om skipsbygging er ei næring Norge bør satse på i et langsiktig perspektiv.

Figur 1 viser noe av den historiske adferden vi bygger våre antakelser på, se Franck og Prydz (1980) for mer data og en modellanalyse av tankermarkedet. Perioden fra 1951 til 1958 var prega av høg byggeaktivitet. Fra 1957 til 1965 var det overkapasitet i

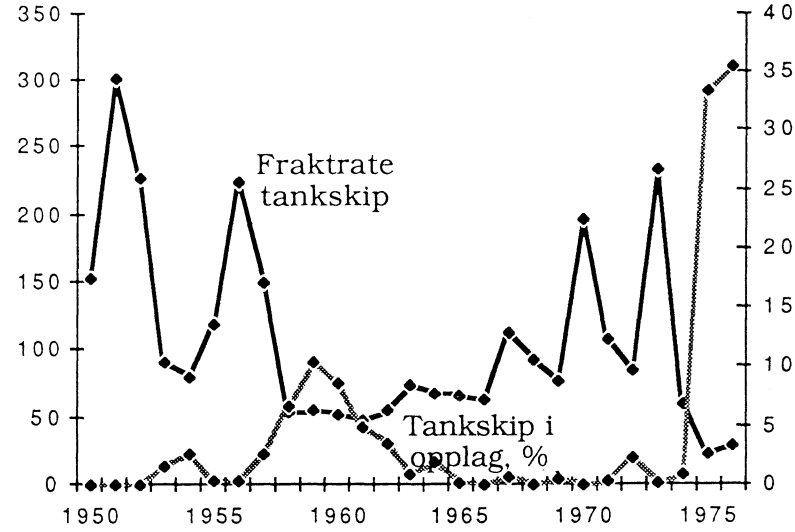

Figur 1: *Turfraktrater for tankskip og prosentvise opplagstall for tankskipsflåten. Kilde: Tabell 201 og 203 i Historisk Statistikk 1978, Statistisk Sentralbyrå.*

markedet. Overkapasiteten ble redusert på mindre enn 8 år som følge av stor volumvekst i oljefraktmarkedet. Fra 1967 til 1974 var igjen byggeaktiviteten høg, pånytt med påfølgende overkapasitet. En overkapasitet, som ble forsterka og forlenga av fallende etterspørsel etter råolje og oljefrakter. Sammenligna med perioden med overkapasitet på sekstitallet, ble den siste perioden med overkapasitet omtrent fem år lengre. De to historisk byggeboomene, som begge varte omtrent i sju år, var karakterisert ved henholdsvis to og tre kraftige konjunkturtopper i fraktratene og trolig også i byggeprisene.

Ifølge Bergens Tidende[2] anslår Norges Rederiforbund at norske rederier aleine har et fornyelsesbehov tilsvarende 80–90 milliarder kroner fram mot 1995. Samtidig er verftskapasiteten i verden lågere enn på lenge. I Japan er 26 av 73 beddinger og byggedokker nedlagt de siste åra, i Norge er sysselsetting i skipsbygging redusert med 80 prosent. Dette er biter av informasjon som gir grunnlag for forventninger om gode år for skipsbyggingsbransjen.

Asheim (1989) hevder at høge forventninger ikke er til stor nytte dersom konkurrentene i markedet har de samme forventningene. Rasjonell adferd skulle da tilsi at mye av profitten konkurreres bort. Nå tyder de historiske dataene på at betydelig profitt ikke ble konkurrert bort i de tidligere to boomperiodene. Dette kan forklares med at alle hadde feil forventninger. Men det kan også forklares med at investeringsevnen ikke alltid står i forhold til investeringslysten. P. F. Bassøe[3] skriver at bankene forlanger stadig høgere ansvarskapital i forbindelse med skipskjøp, og at lånemulighetene synes å stoppe på 60 prosent. Samtidig er ikke investorene mer likvide og risikovillige enn at lågere rater i løsfarten «har slått kaldt vann i blodet på [dem]». Skipsverfta står sikkert overfor tilsvarende kapitalbegrensninger i sin satsing. Neoklassiske investeringsfunksjoner predikerer da også at investeringer i hovedsak kommer i etterkant av pris- og volumstigninger, se for eksempel Jorgenson, Hunter, og Nadiri (1970).

Om det blir gode år for norsk skipsbygging på lengre sikt er ikke opplagt. Asheim (1989) hevder at det er grunner til å tvile på at det norske kostnadsnivået er forenlig med arbeidsintensiv produksjon av bulkskip (uten bruk av roboter). Kostnadsnivået burde ligge bedre tilrette for spesialskip, og særlig for tjenester av den typen Veritas tilbyr. Dette momentet tilsier at norske skipsbyggere ikke må slå seg til ro med produksjon av bulkskip. På den andre sida er det trolig

[2] 21/1 1989.

[3] Referert i en artikkel av J.I. Eliassen: «Høyere skipspriser demper låneønskene» i Bergens Tidende i 1989.

riktig å si at en viss mengde skipsbygging er av verdi for det norske skippingmiljøet generelt og konsulentmiljøet spesielt. Kostnadsnivået tilsier nok at skipsbygging ikke bør brukes som eneste virkemiddel for å redusere problema i leveranseindustrien.

For at ei satsing på skipsbygging skal være mulig og fornuftig, er det heilt nødvendig å utsette utbygginga av oljefelt. Hvis satsinga på skipsbygging ikke kommer raskt, er det store muligheter for at den vil være forgjeves. Ingenting er verre enn å komme for seint igang. Da står en i den situasjonen at omstilling og investering skal forrente seg i et marked karakterisert ved overkapasitet og låge byggepriser. Dessverre er det slik at den forventa byggeboomen ikke tilsier ei rask omstilling til skipsbygging. Derimot vil sannsynlige problem på slutten av nittitallet kunne komme til å tvinge fram panikkarta satsinger på skipsbygging på et for seint tidspunkt. Dagens politikk bør ikke legge grunnlaget for slike panikkarta tiltak.

5. Forskning og utvikling med tanke på internasjonalisering

Eksport av utstyr for olje- og gassproduksjon er også framholdt som et bidrag til å løse noen av problema norsk leveranseindustri står ovenfor. Denne muligheten avhenger imidlertid av at norsk teknologi er eksporterbar, at den ikke er spesialsydd for norske forhold. For eksempel har leiteplattformer idag mer karakter av å være en handelsvare enn produksjonsplattformer i betong. En overgang til flytende og lett flyttbare produksjonsskip i kombinasjon med avansert undervannsteknologi vil kunne være med å skape et verdensmarked for norske bedrifter. Mens de spesialsydde løsningene tidligere favoriserte norske leverandører, vil heretter ei utvikling av lett flyttbare løsninger kunne være til norsk industris beste. Sia forskning og utvikling er en langdryg prosess, er det bare de utviklingsprosjekta som startes idag, som vil kunne ha noen nevneverdig innvirkning på eksportmulighetene omkring år 2000.

KONKLUSJON

Store reduksjoner i norsk oljeutbygging over en tiårs-periode, gjør at involverte industrier står overfor enorme utfordringer. Valget står mellom å forsøke å opprettholde investeringsnivået til «the bitter end», eller å spre de gjenværende utbyggingene ut i tid for å gjøre overgangen så mjuk som mulig. Noe overraskende er det kanskje at det trolig er god økonomi i å utsette utbyggingene. På kort sikt ligger det en interessant mulighet i å konvertere noe av leveranseindustrien tilbake til skipsbygging. Ei styrt nedtrapping vil også gi incentiv til internasjonalisering av bransjen, og den vil gi bransjen noe lengre tid på seg til å utvikle produkt som er internasjonalt salgbare.

Det er klart at disse konklusjonene basert på prognoser for oljepriser, skipspriser og gjenværende oljeressurser, er usikre, men slik må det alltid være. Debatten og beslutningene er imidlertid ikke tjent med at usikker informasjon blir ignorert. Da vil beslutningene i for stor grad ta hensyn til den dagsaktuelle situasjonen, med langsiktige problem som resultat.

Tilslutt et bilde fra fallskjermhopping: Førstegangshopperen ble mer og mer ovenpå ettersom metrene passerte uten større problem. Han var nok usikker på de siste metrene, men la hovedvekta på opplevelsen i øyeblikket. Derfor valgte han i alle disse gode øyeblikkene ikke å trekke i utløsersnora til fallskjermen. Norsk oljeindustri er også i fall. Fallskjermen er skrøpelig, men det vil hjelpe om myndighetene er raske med å trekke i utløsersnora. Ei utsetting av utbygginger synes mest aktuelt.

REFERANSER:

Asheim, G.B., 1989: Mot en ny norsk skipsbyggingsæra? *Sosialøkonomen,* nr. 2.

DOE, 1988: Long Range Energy Projections to 2010. U.S. Department of Energy, Office of Policy, Planning and Analysis, DOE/PE-0082.

Flåm, S.D. and E. Moxnes, 1987: Exploration for petroleum and the inventory of proven reserves. *Energy Economics,* July, p. 190–194.

Franck, L. and P.A. Prydz, 1980: Waves in the Tanker Market, GRS-315, Gruppen for Ressursstudier, Oslo.

Golombek, R., 1989: Ressursrenten for norsk gass, *Sosialøkonomen,* nr. 2.

Jorgenson, D.W., J. Hunter, and M.I. Nadiri, 1970: A comparison of Alternative Econometric Models of Quarterly Investment Behaviour, *Econometrica.* Vol. 38, pp. 187–212.

Moxnes, E., A.H. Nansve og J. Aarrestad, 1988: Verdi av norsk gass. CMI-nr. 30705-2, Chr. Michelsens Institutt, Bergen.

Oljedirektoratet, 1988: Norske petroleumsressurser i historisk og globalt perspektiv. Perspektivanalysen 1988. Oljedirektoratet, Stavanger.

Skånland, H., 1988: Norge og oljen – gamle eller nye utfordringer. *Sosialøkonomen,* nr. 11.

Tempoutvlget, 1983: Petroleumsvirksomhetens framtid, Norges Offentlige Utredninger, NOU 1983:27.

Medlemskap i SF

Tenker du på å melde deg inn i Sosialøkonomenes Forening?
Be om informasjon i sekretariatet, telefon (02) 17 00 35.

Debatt:

Forbruksskatt og uttaksskatt

AV
LOVRÅDGJEVAR
MATTIS STAVANG
FINANSDEPARTEMENTET

1. INNLEIING

Trass i skatteforliket våren 1987 er det kome ny fart i skattedebatten. Det er naturleg å knyte dette til ordskiftet som går føre seg internasjonalt. I Storbritannia og særleg USA har dei drøft overgang til *forbruksskatt* for personar. Forbruksskatt vil seie at konsumet til skattytaren skal vere skattegrunnlaget hans og ikkje inntekta. Aksjeselskap slepp skatt på inntekt som sirkulerer innanfor sjølve verksemda. Verksemda vert berre skattlagd gjennom *uttaksskatt.* Når nokon får verdiar ut frå selskapet. På det viset vert skatt på personar og selskap samordna. Uttaket er skattegrunnlag både for selskapet og eigarane. Sjølve inntektsskapinga i føretaket vert ikkje skattlagd. Skattereglane verkar først når noko går ut frå eit føretak med skatt på uttaket hjå selskapet og forbruksskatt hjå eigarane på det same grunnlaget. Forbruksskatt og uttaksskatt vert såleis ein dobbel skatt på utbytet.

Det vert nå arbeidd for å dele skattlegging for sjølvstendig næringsdrivande i ein persondel og ein næringsdel. Næringsdelen skal i så fall fylgje reglane for aksjeselskap. Dermed får det som vert sagt om selskap verknad for alle føretak.

Elles er det grunn til å understreke at den løysinga å ha uttaksskatt på føretak, medan inntektsskatten framleis gjeld for personar, er aktuell av di Stortinget har lete tanken om ein forbruksskatt ligge førebels, samstundes som ordskiftet dei næraste åra kjem til å samle seg om skatt på føretak.[1]

[1] Sjå Innst. S. nr. 258 (1986-87) s. 39.

2. HOVUDSPØRSMÅL

2.1 Personar

Tanken om eit skattesystem som byggjer på konsumet, er råd å føre attende til filosofen Hobbes. Det har hatt stor framgang når det gjeld indirekte skattar. Spørsmålet er nå om det bør få innpass for direkte skattlegging av personar. Utførlege utgreiingar har vist at spørsmålet om forbruksskatt har mange sider. Det er uråd å svare bastant ja eller nei til ein konsekvent forbruksskatt.[2]

Det melder seg difor som eit praktisk alternativ at ein held fast ved sjølve inntektsskatten som system, men freistar å sjå dei ymse sidene ved inntektsskatten mest mogeleg ut frå dei tankane som ligg til grunn for forbruksskatten.

Ei løysing er å konvertere den personlege inntektsskatten til ein forbruksskatt. Dersom skattelova gjev personar frådragsrett for avsetnader som samfunnsøkonomisk går til investeringar, med skyldnad berre til å svare skatt når avsetnadene minkar, kjem inntektsskatten i praksis til å verta ein personleg forbruksskatt. Frådrag vert gjeve for all sparing slik at inntektsskatten vert skatt på konsum.[3]

2.2 Aksjeselskap

For aksjeselskap kan ein tenkje seg eit system med utgiftsstraumen som midtpunkt der selskapet berre svarer skatt av utbetalingar til aksjonærane. Det spelar i så fall inga rolle korleis selskapet finansierer utbetalingane. Anten det skjer med overskot, minke i eige eller låneopptak. Nye aksjar til aksjonærane utan vederlag må då verte sett på som ein del av skattegrunnlaget.

Med dette opplegget vert det ikkje lenger tale om avskrivingar for aksjeselskap. Investeringane vert utgiftsførde med det same. Mindre enn 100 pst. avskriving vert det berre i ein periode der selskapet tener lite samanlikna med storleiken på investeringane. Det er råd å avhjelpe dette med at selskapet får godskriving i samband med framtidig skattlegging. Ein tanke er òg å gje selskapet høve til å avhende retten til andre selskap eller late det få vederlag av det offentlege i fall selskapet vert oppløyst.[4]

Særlege spørsmål reiser seg i høve til utlandet. For det første kan det vere slik at framande investorar set pengar i eit norsk aksjeselskap. Jamvel om dei ikkje får heimlandet til å ta omsyn til den skatten dei betaler til Noreg når dei svarer skatt til heimlandet av nettoutbetalingar etter skatt frå Noreg, er ikkje dette noko anna enn det som fylgjer av prinsippa om stadbunden skattlegging for skattlegging av utbyte på aksjar. Utbetalingane til aksjonærane og aksjeutbyte er tilnærma det same.

Det bør ikkje kunne krevjast godskriving i høve til norsk skatt for det våre selskap betaler som skatt til framande land i samband med investeringar der. Det gjeld nettoutbetalingar etter skatt dei får frå utlandet. Elles vert kapitaleksport subsidiert. Men norske selskap får frådrag for investeringar i utlandet.

Striden om ordninga kjem til å ligge i at systemet gjev den private sektoren av samfunnsøkonomien fullt skattefritak for investeringar slik at det kan auke den private kapitalen. Eit selskap vert ikkje skattlagt for anna enn uttaket jamvel om inntektene er større enn utgiftene. Då vert

[2] Sjå M. Stavang: Utgiftsskatt, Lov og Rett 1987 s. 251 flg.

[3] Sjå Lester Thurow i Bell & Thurow: How Big? How Long? How Dangerous? – New York University Press 1985, s. 117

[4] Sjå Barry P. Bosworth: Tax Incentives and Economic Growth – The Brookings Institution 1984, s. 201

skilnaden akkumulert skattefritt som kapital i selskapet. Tenkte ein seg at aksjonærane rådde grunnen åleine, kom dei over lengre tid ikkje til å finne seg i at eit overskot vart liggande i selskapet og ikkje utbetalt som utbyte eller utdelt som nye aksjar. Men administrasjonen i selskapet skaper motvekt til aksjonærane. Administrasjonen ynskjer å styrke selskapet ålment. Det fører til at selskapet aukar kapitalen. Då slepp næringslivet den dobbelskatten som vert lagd på utbytet gjennom forbruksskatten og uttaksskatten.

Motstykket er at selskapet svarer skatt av utbetalingar til aksjonærane jamvel om kapitalen minkar. Her ligg venteleg det som er mest å vinne ved ei omlegging som gjev fleksibilitet i systemet. Det siste er ein føremun i fall selskapet får vanskar likviditeten.[5]

2.3 Næringsdel

For å løyse «null-skattytarproblemet» har det lenge vore arbeidd med spørsmålet om å dele skattleggingа for sjølvstendig næringsdrivande i ein næringsdel og ein persondel. Dei kjem i så fall til å svare skatt av to partar. Den eine skal gjelde den næringa skattytaren har. Medan hin femner om den private delen til den einskilde.

Hovudvansken i samband med skiljet har vore knytt til frådrag for lånerenter. I praksis har det vore vanskeleg å trekke ei grense alt etter som låna gjeld konsum eller investeringar knytte til næring.

Ein overgang til forbruksskatt for personar gjer dette mindre problematisk. Forbruksskatten gjer at det skal svarast skatt av lån til konsum. Er skattesatsen 50 pst., og vert det betalt renter med 10 pst., fører det til at skattytaren lyt låne 200 kroner for å dekke eit konsum på 100 kroner. Samstundes lyt han etter ein låneperiode på eitt år betale attende 220 kroner, men får då skatten auka til 110 kroner. Dei 100 kronene frå første året har difor kosta han 110 kroner. Med dei nemnde føresetnadene gjev ein konsekvent forbruksskatt inga subsidiering for renter på lån. Endå det vert gjeve frådrag for renter på lån til konsum.

Dersom inntektsskatten vert konvertert til ein skatt på konsum, talar difor prinsippa i forbruksskatten for at frådragsretten fell bort når det gjeld renter til konsumlån. Det står att å sjå på renter for lån til investering i næring. Omsynet til jamstelling mellom eigenkapital og lånekapital gjer det naturleg å ta bort også denne frådragsretten. Dermed vert vilkåra like for tilgangen på lånekapital og eigenkapital.[6]

Næringsdelen svarer skatt som eit aksjeselskap der den sjølvstendig næringsdrivende verte rekna som aksjonær. Næringsdelen vert skattlagd for det denne betaler til eigaren på same måten som eit selskap i høve til ein aksjonær.

2.4 Persondel

Er det innført både forbruksskatt og uttaksskatt, svarer den sjølvstendig næringsdrivande skatt av utbetalingar frå næringsdelen når desse går til konsum. Utbetalingane er fritekne for skatt når den sjølvstendig næringsdrivande nyttar dei til nye investeringar eller avsetnad.

Stoda vert annleis i fall uttaksskatten vert gjennomførd for føretak, medan inntektsskatten framleis gjeld for personar. Då skal den næringsdrivande svare skatt av alle personlege utbetalingar frå næringsdelen utan at det spelar noko rolle om dei vert nytta til konsum eller ikkje. Men han må sleppe skatt på attendebetaling av eigenkapital.

2.5 Aksjonærar

Frådragsretten for investeringar eller avsetnader gjer at det må skiljast mellom aksjonærar i og utanom næring. Aksjar i næring er ein lut av næringsdel. Utanom næring vert dei ein part av persondel.

Gjeld både forbruksskatt og uttaksskatt, får persondelen skattefritak for kjøpesum til aksjar. Motstykket er at persondelen alltid svarer skatt på aksjevederlag som går til konsum. Men ikkje om det vert spart.

Så lenge den personlege inntektsskatten står ved lag saman med uttaksskatt for føretak, får persondelen aldri skattefritak for kjøpesum til aksjar. Og persondelen svarer skatt av aksjevinstar som i dag når aksjane vert selde utanom næring.

Uttaksskatt for føretak gjer at næringsdelen får skattefritak for kjøpesummen til aksjar knytte til næringsdel og kan la aksjevinstar gå skattefritt inn i føretaket.

3. ULEMPER OG TURVANDE JUSTERINGAR

Uttaksskatt fører lett til oppsamling av kapital på få hender. Kapitalkonsentrasjonen skjer på grunn av integrasjonen i næringslivet i vår tid, både i Noreg og internasjonalt. Ulik spareevne mellom einskilde gjer at ein eventuell forbruksskatt for personar får den same verknaden.

Fåren for oppsamling av kapital hjå få personar og makta i nærlingslivet i hendene på ei lita gruppe aksjonærar i eit samfunn der aksjeselskapa spelar ei stendig større rolle, gjev grunn til å tenkje over om ikkje større eigeskatt for personar og meir vekt på arveavgifta bør verte ein lekk i det systemet som er skissert. Føresetnaden er elles at ein forbruksskatt for personar tek vare på dei reglane som gjeld i dag for inntektsskatten når det er tale om progresjonen og frådrag på sosialt grunnlag.

Skattetapet med omleggingа må ikkje undervurderast. Tala for 1985 viser at dei etterskotspliktige tente om lag 16 milliardar kroner det året. Det firedoble av uttaket. Skattetapet lyt kompenserast gjennom skattegrunnlag som representerer konsum. Omskiftet kjem til å styrke investeringane og avkastninga. Indirekte er det med på å gjere større dei skattegrunnlaga som står for konsum. Ei løysing på skattetapet er elles å justere skattesatsane. For så vidt spelar det mindre rolle om skattetrykket vert avgjort av storleiken på skattegrunnlaget eller skattesatsane. Det er då tenkt på skatteinntektene.

4. SLUTTORD

Etter det som er sagt ovanfor, er det grunn til å sjå nærare på spørsmålet om å endre systemet for direkte skat-

[5] Sjå «Meade-rapporten» – «The Structure and Reform of Direct Taxation» – George Allen & Unwin 1978, s. 257

[6] Sjå Bosworth l.c.

tar. Siktemålet bør i så fall vere ein skipnad med uttaksskatt for føretak som er samordna med ein forbruksskatt for personar. Ein slik integrasjon mellom skatt på person og næring bør vere ei målsetjing. For personar vert skattlegginga meir rettvis dersom forbruket vert lagt til grunn i staden for inntekta når skatten vert rekna ut. Systemet gjev større sparing når det ikkje gjeld noko grense for det personar kan avsette skattefritt. Dermed kan det investerast meir slik at veksten aukar. Samstundes minkar presset på konsumprisane i og med personleg sparing som fører til mindre inflasjon.

Skipnaden løyser elles problemet med inflasjonsjustering av skattegrunnlaget. Eit spørsmål som var oppe til konkret drøfting først i 1980-åra. Det vart lagt bort den gongen av di det er vanskeleg å få til så lenge den vanlege inntektskatten står ved lag. Eit hinder er tidsavgrensingsregelen i Grunnlova § 75 a. Ordninga jamsteller elles ulike former for kapitaltilgang. Integrasjonen mellom skatt på person og næring gjer det dessutan lettare å løyse «null-skattytarproblemet». Dertil kjem forenklingar t.d. avdi reglane om avskriving fell bort. Endeleg kjem ei skattlegging av næring som byggjer på betalingsoverskot til å føre med seg betre bruk av ressursar.[7]

[7] Sjå Skattekommisjonen i NOU 1984:22, s. 116.

Kraftpriser til industrien

AV
TERJE JOHANSEN
NÆRINGSPOLITISK TALSMANN
I VENSTRE

I Sosialøkonomen nr. 5 1989 påstår Kjell Erik Lommerud at jeg har gått ut med liknende tanker som Kjell Stenstadvold; billig kraft til smelteverksindustrien er god miljøpolitikk. Det er galt.

Som næringspolitisk talsmann for Venstre er jeg en gang blitt intervjuet om saken i Dagens Næringsliv. Til DN uttalte jeg at vi burde satse på å bevare våre «gamle industrier» innen bl.a. metallforedling og papir. De burde gå sammen i større enheter innenlands og deretter gis muligheter til vekst i utlandet. Disse industriene har teknisk og ledelsesmessig erfaring som kan utnyttes på verdensmarkedet. Shipping har bevist at dette er mulig.

Jeg gjorde det helt klart at forutsetningen var at de i Norge måtte konkurrere om kraften og betale markedspriser, og at Venstre ikke ønsker å bygge ut mer vannkraft for å tilfredstille den kraftkrevende industrien. I tillegg må de oppfylle alle våre miljøkrav. Avisen hadde gitt intervjuet overskriften «Sats på kraftkrevende industri». Det kan jeg slutte meg til, når de oppfyller de krav Venstre stiller til dem.

Kommentar til «Jordbrukspolitikken – effektiv distriktspolitikk?»

AV
LILLY WIBORG
NORGES BONDELAG

I artikkel i Sosialøkonomen nr. 6 – juni 1989 av Rolf Jens Brunstad og Erling Vårdal drøftes kostnadene ved landbrukets beredskapsmålsetting. Som begrunnelse for å opprettholde jordbruksproduksjonen nevnes matvaremangel forårsaket av naturkatastrofer som f.eks. tørke og flom, eller menneskelige ulykker som f.eks. katastrofen i Tsjernobyl. Det heter at den umiddelbare konsekvens av slike ulykker ville bli betydelige prisøkninger på verdensmarkedet for de produktene dette gjelder, men det vil ikke bety at Norge vil bli uten matforsyninger. «Norge er betalingsdyktig og vil ikke ha noen problemer med å skaffe seg de nødvendige forsyninger til høye priser, selv om de er to til tre ganger så høye som prisene i dag. Det virker derfor ikke særlig fornuftig å gardere seg mot en slik eventuell knapphetskrise en gang i fremtiden ved å være *permanent* selvforsynt til kostnader som ligger to til tre ganger så høyt som nåværende importpriser.»

Til dette er å si at det vil for det første være avhengig av *tidspunktet* når en slik krise inntreffer og *hvor mye* prisene eventuelt vil stige. Inter-

nasjonale analyser kan tyde på at det kan være nær forestående med en verdensomspennende matvaremangel.

Av World Watch paper 85 går det frem at i løpet av de to siste årene har kornavlingene avtatt vesentlig. Lagrene er redusert fra å være de høyeste som noen sinne er registrert i 1986 til å nå et minimumspunkt i 1988. Tørken i Nord-Amerika og brakklegging av jordbruksarealer i USA førte til at USA for første gang i historien forbrukte mer korn innenlands enn de produserte i 1988. Ifølge World Watch Institute skal det ikke mer enn ett års tørke til i Nord-Amerika før det er underskudd på mat.

Det er en kjent sak at matvarer er svært lite etterspørselselastiske, og mangel på viktige matvarer som korn vil føre til raskt stigende priser. Allerede i dag skaper økte matvarepriser problemer for organisasjoner som driver hjelpearbeid i U-land, fordi hjelpen gis i faste pengebeløp. Generelt vil problemet for de fattige landene bli størst ved økte matvarekostnader. Dette selv om en tar hensyn til den positive effekt av at mange av disse landene eksporterer jordbruksprodukter. Det vil derfor være svært lite solidarisk å basere Norges matvareforsyning på landets betalingsdyktighet, fordi Norge i så fall vil være med å presse prisene opp.

Videre heter det i artikkelen at en mer rimelig formulering av beredskapshensynet enn selvforsyning på dagens nivå antageligvis vil være å knytte det til jordvern. Jordbrukspolitikken bør utformes slik at den sørger for at jordbruksarealene holdes i hevd, heter det.

Dette kan virke besnærende, men det er nå en gang slik at det ikke er tilstrekkelig å ha jordbruksarealer i hevd. Også det øvrige produksjonspotensiale må være tilstede. Dette gjelder bl.a. arbeidskraft med kunnskaper om moderne jordbruksdrift, bygninger og maskiner o.s.v.

Jordbruksarealet er forutsatt å bli holdt i hevd ved at en viss andel, 40% av det totale jordbruksareal, blir lagt brakk. En må vel gå ut fra at brukerne på en eller annen måte må få godtgjort en slik ordning. En kan vel ikke forutsette at den enkelte bonde skal bære kostnadene ved å legge brakk en stor del av jordbruksarealet sitt. Denne kostnaden er det ikke tatt hensyn til ved modellberegningene.

I forbindelse med drøftinger om jordbruket i distriktspolitikken, heter det: «Ideelt sett burde en gjennom distriktspolitikken støtte bruk av arbeidskraft i alle næringer, ikke bare i jordbruket.»

Jordbruket og øvrige primærnæringer er, og vil fortsatt være, viktige næringer i distriktspolitikken. Disse næringene er avhengige av de lokale ressursene, og kan derfor ikke flyttes ut på samme måte som øvrige næringer. I tillegg til de direkte arbeidsplassene som er i primærnæringene skaper de også ringvirkninger ved arbeidsplasser i øvrige næringer. En undersøkelse som ble foretatt av Nord- Trøndelagsforskning i 1987 viser at bak hvert årsverk i landbruket i Namdalen står i tillegg 1,3 årsverk i andre næringer. Dette må det også tas hensyn til ved beregning av distriktsvirkningene av primærnæringene.

Konklusjon

Forutsetningene som legges til grunn ved modellberegningene er helt avgjørende for resultatet en kommer frem til. Satt på spissen kan en si at en kan få det svar en ønsker seg ved å velge de «rette» forutsetningene.

Utenriksdepartementet

BYRÅSJEF

(Vikar)

til 4. skipsfartskontor, Skipsfartsavdelingen.

Kontoret koordinerer hovedlinjene i skipsfartspolitikken, herunder langtidsprogram og nasjonalbudsjett vedrørende skipsfart. Arbeidet omfatter vurdering av skipsfartens økonomiske situasjon.

Til stillingen kreves sosialøkonomisk embetseksamen eller tilsvarende utdanning og en fagorientert praksis. Det legges stor vekt på evne til analyse, samt klar skriftlig formuleringsevne.

Stillingen lønnes etter statens regulativ.

Lønnstrinn 31 (236.542,–)
Nærmere opplysninger ved ekspedisjonssjef Nygaard i tlf. 34 37 60, eller avdelingsdirektør Os i tlf. 34 37 62.

Søknader innen 31. august til Utenriksdepartementet, Personalkontoret, Postboks 8114 Dep., 0032 Oslo 1.

0964-SF

Forbruksenheter i inntektsstatistikk*

AV
HILDE BOJER

1 Innledning

Tall for forbruksenheter brukes i praksis for å beregne realinntekten til ulike husholdninger i inntektsstatistikken. I norsk inntektsstatistikk settes for tiden den første voksne lik 1, den andre voksne lik 0.7 og hvert barn lik 0.5. Hva slags teoretisk tolkning kan disse omregningene gis?

Ved hjelp av begrepet levekostnadsfunksjon slik den er definert i enkel økonomisk konsument-teori, skal jeg definere nytte-ekvivalente inntekter og mål for antall forbruksenheter i husholdninger med ulik størrelse og sammensetning. Jeg skal drøfte om forbruksenheter er uavhengige av husholdningens realinntekt, bl.a. i lys av fellesgoder og ulike modeller for barnekostnader. I avsnitt 2 gir jeg en kort presentasjon av to beregninger hvor forbruksenheter er tilnærmet ved hjelp av budsjettandelen for matvarer.

2 Litt teori for forbruksenhets-tall

La meg først kort minne om den teoretiske definisjon av realinntekt for en enkelt forbruker når prisene endrer seg. Utgangspunktet er levekostnadsfunksjonen. For en prisvektor p gir levekostnadsfunksjonen den laveste forbruksutgift som er forenlig med et bestemt nyttenivå U. Ved prisendringer definerer levekostnadsfunksjonen den sanne, eller nyttekonstante, prisindeks slik:

$$I_{01} = \frac{C(U, p_1)}{C(U, p_0)} \tag{1}$$

Hvis den nominelle inntekt er R og prisene endres fra p_0 til p_1 er realinntekten etter prisendringen lik R/I_{01}.

Som kjent vil det nyttekonstante indekstall I for gitte priser variere med nytten i utgangspunktet. Ikke fordi preferansene endrer seg, men fordi sammensetningen av forbruket endres med inntekt og nyttenivå selv om preferansestrukturen er uendret.

La nå a være en vektor hvor elementene er antall husholdningsmedlemmer i hver av et antall klasser; rimeligvis inndelt etter alder. Den vil sette skranker for forbruket til de enkelte husholdningsmedlemmer sammen med prisene og inntekten. Levekostnadsfunksjonen for husholdningen er:

$$C = C(U, p, a) \tag{2}$$

hvor U er husholdningens nytte og funksjonene C er definert som for et enkelt individ.

Andre beskrankninger kunne vært med, men dem ser jeg bort fra her. Jeg kommer i det følgende til å underforstå prisvektoren, unntatt i et par tilfelle hvor jeg uttrykkelig trenger å trekke inn prisene.

Definer så et referansehushold, vanligvis en voksen, med vektoren a_1

Hvis $R_1 = C(U, a_1)$ og $R_n = C(U, a_n)$ er R_1 og R_n nytte-ekvivalente inntekter ved nyttenivået U. En naturlig definisjon av antall forbruksenheter i husholdningen med vektor a_n er:

$$FE(U) = \frac{R_n}{R_1} = \frac{C(U, a_n)}{C(U, a_1)} \tag{3}$$

Denne definisjonen av FE er meningsfull hvis husholdningens nyttefunksjon har god mening. Det har den imidlertid ikke uten videre. Problemet er sammenhengen mellom husholdningens nytte og nytten til de enkelte medlemmer av husholdningen: hvilken nytte er det husholdningen maksimerer? I analyser av inntektsfordelingen er det enkeltmenneskets inntekt/levestandard vi ønsker å belyse. Men to personer som bor i samme type husholdning med samme husholdningsinntekt kan ha ulik levestandard hvis de to husholdningene har forskjellig intern fordeling av inntekt og forbruk. Denne interne fordelingen observerer vi ikke i inntektsstatistikken.

Litteraturen om forbruksenheter i etterspørselsanalyse (se Deaton og Muellbauer(1980)) postulerer gjerne en nyttefunksjon for husholdningen med en eller annen sammenheng mellom sammensetningen a og nyttefunksjonen, men uten å studere forbindelsen mellom husholdningens nytte og enkeltmedlemmenes nytte. Selv har jeg beskrevet en modell for intern fordeling i husholdningen (Bojer(1977)) i tilknytning til en bestemt type etterspørselsfunksjoner. Men modellen gjelder en typisk eller representativ husholdning. Det er bra nok for å finne gjennomsnittlige etterspørselsfunksjoner, men i statistikk over inntektsfordeling trenger vi opplysninger om inntekten til hver enkelt, ikke hva medlemmer av en bestemt type husholdning i gjennomsnitt mottar.

Noen forfattere legger til grunn at husholdningens nytte skal være nytten til de voksne husholdningsmedlemmer (foreldrene). Levekostnadsfunksjonen (2) kalles da den betingede levekostnadsfunksjon; betinget av antall barn. Siden foreldrene selv har valgt å anskaffe barna er kostnadene for deres forbruk ikke uten videre relevant når foreldrenes velferd skal måles: kostnaden med å forsørge barn oppveies, ihvertfall delvis, av den glede foreldrene har av barna (Pollak og Wales (1979), Gronau (1988)). Denne teorien løser ikke problemet med tolking av husholdningens nyttefunksjonen, av to grunner:

1. Barnas levestandard er av interesse i seg selv. Bar-

* Foredrag holdt på nordisk seminar om å måle og simulere fordeling av økonomiske ressurser, Hanaholmen, 25–27. mai 1987.

na har ikke valgt sine foreldre, eller avveiet gleden over dem mot materiell levestandard ellers.

2. Selv om vi legger til grunn at bare foreldrenes nytte teller, består et foreldrepar fortsatt av to individer, og fordelingen dem imellom hører også med i et bilde av inntektsfordelingen.

Disse problemene kan etter mitt skjønn aldri løses på annen måte enn ved direkte observasjon av den interne fordeling i husholdningene, og slik statistikk har vi ikke. Jeg tviler på at vi noen gang får den.

Likevel ville det være meningsløst å la tolkingsproblemene føre til at husholdningsinntekten ikke blir korrigert for husholdningens størrelse og sammensetning. Uansett intern fordeling er det klart at minst en person har høyere levestandard i en husholdning med to medlemmer og inntekt 200 000 kroner enn i en husholdning med fire medlemmer og samme inntekt. Men vi kan ikke regne sikkert med at begge personer i den lille husholdningen har høyere levestandard enn alle personer i den store.

Vi skal ikke slutte å beregne inntekt pr. forbruksenhet, men vi må være omhyggelige med tolking og presentasjon av begrepet. Inntekt pr forbruksenhet er et mål på hvor mye husholdningen disponerer til intern fordeling, ikke på hvor mye det enkelte husholdningsmedlem mottar.

Jeg foreslår følgende teoretiske definisjon av husholdningens levekostnadsfunksjon:

Husholdningens levekostnadsfunksjon er for hvert nyttenivå U den laveste utgift som er forenlig med at hvert enkelt medlem av husholdningen har nytte U, gitt vektorene p og a.

Denne definisjonen unngår problemet med å definere en velferdsfunksjon for husholdningen, og tar hensyn til at det normalt er individenes levestandard vi vil måle i inntektsstatistikk. Videre forutsetter den ikke at den interne fordeling i husholdningen faktisk er rettferdig i den forstand at alle medlemmer oppnår samme nyttenivå. Poenget er hvilke muligheter husholdningens inntekt ville gitt hvis fordelingen var rettferdig. (Det kan jo også hende at den er det.) Definisjonen kan forsvares som analog til definisjonen av realinntekt, som jo bygger på hva konsumenten teoretisk kan oppnå, ikke på om konsumenten faktisk utnytter sine forbruksmuligheter på beste måte.

Hilde Bojer, cand. oecon. fra 1965, er førsteamanuensis ved Sosialøkonomisk institutt.

Som for prisindekser vil forholdet mellom $C(U, a_n)$ og $C(U, a_1)$ være avhengig av det valgte nyttenivå. FE kan stige eller synke med U, eller gå i bølger for den saks skyld.

FE vil være uavhengig av nyttenivå hvis C er en enkel sum av levekostnadene til de enkelte husholdningsmedlem, og disse kostnadene er like eller proporsjonale. Hvis det er n husholdningsmedlemmer med identiske kostnadsfunksjoner, får vi

$$C(U,n) = \sum C(U,1) = nC(U,1) \qquad (4)$$

og for enhver U:

$$\frac{C(U,n)}{C(U,1)} = n$$

uavhengig av nyttenivå. Dette tilfellet svarer selvfølgelig til en husholdning hvor alle medlemmer har de samme preferanser, og hvor det ikke finnes fellesgoder i forbruket.

FE kan ikke være uavhengig av U hvis
- husholdningsmedlemmene har ulike preferanser eller
- fellesgoder inngår i forbruket.

3 Fellesgoder

Anta at husholdningen består av n medlemmer med like preferanser. En rimelig tolkning er at vi studerer husholdninger med bare voksne. Det er to typer forbruksgoder, rene fellesgoder og rene individualgoder. Samme nyttenivå vil ved like preferanser og like ytre beskrankninger måtte bety at alle har det samme forbruk. La vektorene x_F og p_F inneholde mengder og priser for fellesgoder, mens p_I er prisvektoren for individuelle goder og x_I er vektoren av individuelle goder konsumert av det enkelte medlem (altså ikke husholdningens totale forbruk). Husholdningens levekostnadsfunksjon spesifisert på godetyper blir for husholdningen med n medlemmer:

$$C(U,n) = p_F x_F^n + n p_I x_I^n \qquad (5)$$

og for referansehusholdningen med 1 medlem:

$$C(U,1) = p_F x_F^1 + p_I x_I^1 \qquad (6)$$

Her har jeg underforstått at godemengdene vil være bestemt av nyttenivå og relative priser. Toppskriftene markerer at forbruket vil være ulikt sammensatt i de to husholdningene. FE for n-husholdningen blir

$$FE(n) = \frac{p_F x_F^n + n p_I x_I^n}{p_F x_F^1 + p_I x_I^1} \qquad (7)$$

Siden n kommer inn som en multiplikator for prisene på individuelle goder, kan FE denne gang tilnærmes som for en prisindeks. En Laspeyres-indeks vil bruke forbruket i referansehusholdningen som vekter. FE blir da tilnærmet $\alpha_F + n\alpha_I$ hvor α_F og α_I er budsjettandelen for fellesgoder og individgoder i referansehusholdningen. For gitt n blir FE lavere for hver U jo større budsjettandelen er for fellesgoder. Hvert nytt husholdningsmedlem vil øke FE med α_I.

Som kjent blir en prisøkning overvurdert av Laspeyres prisindeks. Derfor vil også FE i den største husholdningen etter denne formel bli overvurdert. Hvis husholdningen også i virkeligheten deler likt og maksimerer det felles nyttenivå, vil det lønne seg å legge om forbruket til flere fellesgoder, som jo er relativt billigere i en større husholdning. Indeksformelen tar ikke hensyn til dette. Overkompensasjonen vil bli større, jo større husholdning vi beregner FE for.

Det er nå fristende å trekke den slutning at FE vil synke med realinntekten siden det er lett å sette likhetstegn mellom dyre varige forbruksgoder og fellesgoder. Jeg vil hevde at dette blir en feilslutning. Det er ikke teknisk, utenfra gitt hva som skal være fellesgoder. Boliger vokser med familiestørrelse og inntektsnivå. Rike familier har ikke en, men flere biler, flere bad, flere radioer osv. En mer nyansert teori ville trekke inn at husholdningen kan velge, avhengig av inntekt og preferanser, hvilke goder som skal brukes som fellesgoder og hvilke individuelt. I utgangspunktet ville jeg derfor ikke forutsette at α_F øker med inntekten/nytten.

4 Barn

Det kan virke sjenerende å tenke seg at barn har konsistente preferanser og minimerer kostnadene for hvert nyttenivå. Det er vanligere i fordelings-sammenhenger å snakke om kostnadene ved å ha barn enn om barns preferansefunksjoner. Personlig synes jeg begrepet 'kostnadene ved å ha barn' er problematisk. Men la meg for enkelhets skyld tenke meg levekostnadene definert ved nytten til den/de voksne i husholdningen. I litteraturen er det to hovedprinsipper for å trekke inn barnas forbruk:

A. Barna trenger et bestemt forbruk, sammensatt på en gitt måte og med derav følgende gitt kostnad, ikke mer og ikke mindre. Denne barnekostnaden er uavhengig av de voksnes levestandard. Hvis barna har større forbruk enn kostnaden, har de ingen nytte/glede av det. Kostnaden kan selvfølgelig variere med alder og være forskjellig for første, annet osv. barn.

B. Hvert barns individuelle forbruk er proporsjonalt med de voksnes individuelle forbruk.

Ved sammenlikning av husholdninger med og uten barn har forbruksenheter ingen logisk mening i tilfelle A. Den korrekte metoden for å korrigere for barnetallet blir å trekke et fast beløp fra inntekten for barnefamilier, hvor beløpet avhenger av antall barn. Men det er også bare under denne forutsetning at forbruksenheter blir meningsløse. Videre blir forbruksenheter meningsløse bare som uttrykk for barnekostnader, de har fortsatt god mening som mål på antall voksne i en husholdning.

I tilfelle B blir levekostnadsfunksjonen å definere som i (5), men familiestørrelsen blir $n_V + Kn_B$, hvor n_V er antall voksne, n_B er antall barn, og K er en passende proporsjonalitetsfaktor.

Jeg vender nå tilbake til analogien mellom FE og prisindekser. De fleste land bruker en felles konsumprisindeks for alle både ved beregning av realinntekt i inntektsstatistikken og ved beregning av kompensasjon for prisstigning ved inntektsoppgjør. Likevel er det vel kjent at prisstigning kan slå ulikt ut avhengig av hvordan forbruket er sammensatt. Men da bygger prisindeksen på et gjennomsnittsforbruk. Levekostnadsteori anvendt analogt ved korreksjon for husholdningsstørrelse skulle da tilsi at vi i det minste er konsistente i vår praksis hvis vi tilnærmer ekvivalente inntekter med faste FE uavhengig av inntektsnivå, men at disse bør bygge på gjennomsnittlig levestandard, ikke på f.eks. sosialhjelpens normer for minstestandard.

5 En praktisk tilnærmingsmetode for å beregne forbruksenheter

Beregning av rimelige FE ved hjelp av observasjoner er en annen skål. Det krever en konkret utforming av etterspørselsfunksjoner, og en modell for den interne fordeling i husholdning. Den modell jeg kjenner best er Bartens etterspørselsfunksjoner, først lansert av i Barten (1964) og drøftet bl.a. i Deaton og Muellbauer (1980) og (1986), i Muellbauer (1975) og (1977) og i Deaton m fl (1989). Det er den enklest tenkelige modell for nytte og fordeling i husholdninger, og leder likevel fram til at FE bare kan identifiseres i data med både prisvariasjoner og variasjoner i husholdningens sammensetning. Empiriske forsøk viser ikke at de passer data spesielt godt, men de gir etter mitt syn en rimelig grad av innsikt i husholdningers forbruksmønster.

Jeg skal gjøre rede for en uhyre enkel tilnærmingsmetode for å beregne FE, men hvor nøyaktigheten kan kontrolleres ved hjelp av Barten-funksjoner. Metoden ble visstnok først brukt av Engel. Den går ut på å studere hvor stor del av forbruket som går til mat, og sette forbruksutgiftene til husholdninger som nytte-ekvivalente hvis budsjettandelen for matvarer er like. Teorien er drøftet bl.a. i Bojer (1977); jeg skal gi en intuitiv redegjørelse uten formler.

Alle forbruksundersøkelser og etterspørselsanalyser viser to sikre sammenhenger. Den ene (Engels lov) er at budsjettandelen for matvarer synker når totalforbruket stiger og husholdningsstørrelsen er konstant. Den andre er at budsjettandelen for matvarer stiger når totalforbruket er konstant mens husholdningsstørrelsen stiger. Det er lange tradisjoner for å bruke budsjettandelen for matvarer som kriterium for levestandard, for eksempel ved fastsetting av fattigdomsgrenser. Sammenhengen mellom realinntekt og budsjettandel for matvarer er empirisk så sikker at en uten videre kan slutte den andre

vegen: lik budsjettandel for matvarer må bety lik realverdi av totalforbruket for en gitt husholdningstype. Det er fristende å forfølge tankegangen og anta at husholdninger med ulik sammensetning men samme budsjettandel for matvarer også har ekvivalente inntekter. Jeg skal gi et eksempel som viser at metoden overvurderer levekostnaden for den største husholdningen.

La oss anta at det er to goder på budsjettet, mat og bolig, og at vi sammenlikner en enslig med to samboende voksne. De to spiser dobbelt så mye som én, men trenger bare å øke boutgiften med 50% for å ha samme bostandard som en enslig. Anta at den enslige bruker 10 000 i året på mat og 20 000 kroner på bolig, 30 000 kroner til sammen. Budsjettandelen for mat er 0.33. For å oppnå samme standard trenger de samboende mat for 20 000 kroner og en boutgift på 30 000 kroner; totalutgiften er 50 000 kroner og budsjettandelen for matvarer er 0.4.

Eksemplet overdriver en virkning som imidlertid ganske sikkert er til stede: behovet for mat vil stige relativt mer ved en familieøking enn andre varer, siden «andre varer» vil inneholde et større innslag av fellesgoder. Men da vil nytte-ekvivalente inntekter innebære større budsjettandel for matvarer jo større husholdningen er. Imidlertid vil den effekten delvis bli motveidd av at større husholdninger vil vri forbruket noe i retning av fellesgoder, bort fra individuelle goder.

Men siden budsjettandelen for matvarer sikkert synker med stigende realinntekt, vil forbruksutgifter som gir like budsjettandeler for matvarer sikkert gi en litt for høy inntekt til den største husholdningen.

Argumentet for å bruke matvareutgift som tilnærming for ekvivalente inntekter er de relativt sikre og stabile anslag vi normalt får på etterspørselen etter matvarer som funksjon av inntekt og husholdningstype. Videre er det en fordel å vite i hvilken retning feilen går. Poenget er derimot ikke at mat utgjør en stor del av forbruket, og anslagene blir ikke mindre pålitelige fordi om matvarer nå er en langt mindre del av gjennomsnittsforbruket enn tidligere.

Jeg har brukt metoden i to ulike utredninger, på tre forskjellige norske forbruksundersøkelser. De tidligste beregningene er offentliggjort i Bojer (1977). Der brukte jeg lineære Engelfunksjoner med bl.a. total forbruksutgift, antall voksne 17 år og mer og antall barn under 17 år som argumenter. De matekvivalente forbruksenhetstallene blir med lineære funksjoner uavhengige av budsjettprosenten. Hver voksen utover den første ble lik 0.69 og 0.73, hvert barn lik 0.43 og 0.41 i de to undersøkelsene. FE for to voksne med et barn sammenliknet med to voksne uten barn blir da ca. 1.24.

Til bruk for en offisiell utredning om enslige forsørgere brukte jeg etterspørselsfunksjoner estimert av skattegruppa i Statistisk Sentralbyrå på data fra den norske Forbruksundersøkelsen 1977–79. Funksjonsformen var et polynom med dummy-variable for første, annet og tredje barn. Jeg valgte å beregne matekvivalente forbruksutgifter for ektepar med 0 og 3 barn direkte og dele differensen med 3 for å få et gjennomsnitt pr barn. Egne tall for voksne ble ikke beregnet.

FE for ektepar med ett barn, referansehushold ektepar uten barn, ble 1.24 for gjennomsnittlig forbruksutgift, 1.20 for lavere forbruksutgifter og 1.22 – 1.24 for høyere forbruksutgifter. Metoden kunne være verd å prøve med en funksjonsform som er mer fleksibel enn den lineære, men likevel noe enklere enn skattegruppas polynom. For hva det er verdt, tyder eksemplene likevel på nokså robuste resultat, og at feilen ved proporsjonalitet neppe er stor.

En stor svakhet ved å bruke data fra Forbruksundersøkelsen slik jeg og flere andre har gjort, er behandlingen av utgiftene til barneomsorg. Barnefamilier hvor moren helt eller delvis er hjemmeværende har ikke registrerte utgifter til barnetilsyn. Barnefamiler uten hjemmeværende husmor har store direkte utgifter til barnetilsyn, men også høye inntekter hvis det er to yrkesaktive. Realinntekten til familier med utearbeidende foreldre, og spesielt realinntekten til enslige forsørgere, blir ganske sikkert satt for høyt når så ulike husholdningstyper slås sammen. Min personlige førsteprioritetet for bedring av FE er bedre tallfesting av kostnadene til barnetilsyn. Jeg kan tenke meg tre metoder:

– Reelle utgifter til barnepass blir trukket fra før disponibel inntekt beregnes

– beregnet verdi av barneomsorg i hjemmet legges til inntekten i husholdninger med hjemmeværende husmor

– ved beregning av FE må en trekke inn variable både for antall inntektstakere og for antall hjemmeværende voksne i husholdningen.

REFERANSER:

Barten, A.P. (1964) 'Family Composition, Prices and Expenditure Patterns', in *Econometric Analysis for National Economic Planning,* Colston Papers no 16, 277–297.

Bojer, H. (1977) 'The Effect on Consumption of Household Size and Composition', *European Economic Review* vol 9, 169–193.

Deaton, A.S. og Muellbauer, J. (1980) *Economics and Consumer Behaviour,* Cambridge.

Deaton, A.S. og Muellbauer, J. (1986) 'On Measuring Child Costs: With Applications to Poor Countries', *Journal of Political Economy,* vol 94 720–744.

Deaton, A.S., Ruiz-Castillo, J og Thomas, D. (1989) 'The Influence of Household Compostion on Household Expenditure Patterns: theory and Spanish Evidence' *Journal of Political Economy 97,* 179–200.

Gronau, R. (1988) Consumption Technology and the Intrafamily Distribution of Resources: Adult Equivalence Scales Re-examined, *Journal of Political Economy 96,* 1183–1205.

Muellbauer, J. (1975) 'Identification and Consumer Unit Scales', *Econometrica 43,* 807–809

Muellbauer, J. (1977) 'Testing the Barten Model of Household Composition Effects and the Cost of Children', *Economic Journal* vol 87, 460–487.

Pollak, R.A. og Wales, T.J (1979) 'Welfare Comparisons and Equivalence Scales', American Economic Review, vol. 69.

Gamle tekster:

Rundt om i gamle bøker, tidsskrifter, pamfletter og aviser finnes det økonomiske betraktninger som kan være interessante eller pussige å lese i dag. «Sosialøkonomen» vil gjerne trekke frem slikt stoff og begynner derfor i dette nummer en ny spalte med sitater fra gamle tekster. Samtidig oppfordrer vi våre lesere om å sende inn stoff som kan egne seg for spalten.

Preben Munthe

JACOB AALL (1773 – 1844) er en av norsk sosialøkonomis fedre. Ved siden av å være en fremgangsrik næringsdrivende (jernverkseier) var han også politiker. Han var medlem av Riksforsamlingen på Eidsvoll og spilte en viktig rolle under utarbeidelsen av grunnloven. Han møtte på Stortinget i flere perioder. Etter at han trakk seg tilbake fra forretninger og politikk utfoldet han en rik litterær produksjon. Hans «Bidrag til Norges Historie 1800-15» er stadig et viktig kildeskrift og hans næringsøkonomiske og pengepolitiske avhandlinger er verdifulle bidrag til datidens sparsomme økonomiske litteratur.

I artikkelen om ham i Norsk Biografisk Leksikon kaller professor Worm-Müller Aall for «den første norske statsøkonom». Og han fortsetter: «Sterkest påvirket er han av Adam Smith, men han har gjennomlest en mengde forfattere og holdt seg merkelig godt à jour (f.eks. St. Simon). Hans tenkemåte var helt vitenskapelig, men hans formål var altid praktisk . . . Aall var ingen original tenker, men hans økonomiske arbeider, stofftunge, omhyggelig utført og preget av en erfaren og praktisk manns klokskap, vil altid beholde sin verdi.»

Som politiker var Aall konsekvent liberalist. Næringsfrihet skulle råde og staten skulle ikke engasjere seg i støttetiltak for enkelte virksomheter. Man måtte ikke «forlade det Stats-Princip, som byder saa meget som muligt at afholde sig fra umiddelbar Indflydelse paa enkelt Virksomhed i Borgersamfundet; men kun indskrænke sig til at bortrydde mulige Hindringer for Virksomhedens frie Udvikling».

Aall var særlig kritisk til landbruksstøtten og den spesielle bevåkenhet som myndighetene viste overfor denne næringen. Dette utvikler han i artikkelen *Statsøkonomiske Betragtninger over Agerdyrkningens Forhold til andre Næringsveie, m.m.* som han i 1831 offentliggjorde i «Almindeligt Norsk Maanedsskrivt».

Som en begunstigende Omstændighed, der aabner Landmanden i Almindelighed blidere Udsigter til Fremtiden, maa den stedse stigende Population i alle Lande, den Forædling og Udvidelse, der finder Sted af alle Næringsveie, upaatvivleligen give. Skrider end ikke Folkemængdens Forøgelse i Europa frem med samme Hurtighed som i Amerika, saa kan man dog ikke uden Forundring bemærke den Tilvæxt, som enhver ny statistisk Beretning giver om alle Landes stigende Befolkning. Med den samme Hurtighed bevæger den menneskelige Vindskibelighed sig i en alt meer og meer voxende Progression. Store ere de Fordele, som heraf tilflyde den menneskelige Virksomhed i Almindelighed, og Landmandens fremfor alle. Derved forøges Consumenternes Antal, Prisen paa de Elementer, hvormed Landmanden deels tilvirker og forædler sine Produkter, deels tilegner sig Livets behagelige Nydelser, falder dagligen, og er han endog nødt til at nedsætte Prisen paa sine Producter, staar denne Prisforringelse dog ikke i Forhold til andre Fabricater.

Sammenligner man den nærværende Priis paa Livets nødvendige og behagelige Nydelser med den, som fandt Sted for nogle Decennier tilbage, vil man finde Grunden til den store Udvidelse af den menneskelige Virksomhed i den senere Tid. Den lavere Priis udbreder Producterne over et større Antal Consumenter, og skaber en ny Virksomhed, formedelst det udvidede Salg. Hvorfor sees nu et Uhr i hver simpel Mands Lomme, hvorfor beklædes vore Tjenestefolk nu med Stoffe, som før vare de højere Stænder forbeholdne, uden fordi hine kan leveres fabrikmæssigen for nogle Dalere, og fordi Bomuldsvarer paa de europæiske, især engelske Fabrikker, leveres til en Priis, som sætter Sælgerne i Stand til at sende det forædlede Bomuldsfabrikat tilbage til den Kilde, hvorfra den raa Bomuld udflød? Ingen Næringsvei høster mere Fordeel af denne travle Virksomhed i alle Landes Fabriker end Landmanden. Hans Producter forefinde et langt større Marked, Prisen paa de til hans Virksomhed fornødne Drivmidler og paa Livets daglige Nydelser falde uophørligen. Skulde ikke hine gunstige Omstændigheder langt mere opmuntre Landmandens Flid end positive Understøttelsesmidler fra Statens Side, der deprimere den høie Grad af Virksomhed, som just er Landmandens Haab, under en udvidet og forædlet Agerdyrkning! Indsenderen kan ikke nægte, at det har forekommet ham *ubilligt* og *urigtigt* at classificere den menneskelige Virksomhed paa saa forskjellig en Maade, og at tildele den ene Art deraf en saa meget høiere Rang end den anden. Der tales stedse om Landmandens Sveed og Møie, om hans trykkende Kaar, og om hans fortrinligen vigtige Indflydelse paa Statssamfundet, og, som en Følge deraf, kræves uafladeligen, at

Statsstyrelsen fornemmeligen paa ham skal hefte sin Opmærksomhed. Indsenderen formener, at Fabrikantens Svededraaber falde ligesaa tungt paa hans Arbeide, som Landmandens paa sit; at dennes Stilling i og for sig har Behageligheder, som Fabriklivet aldrig kan give, og at Landmanden, under en almindelig Opmærksomhed og Anstrængelse aldrig kan vorde udsatt for den Nød, der ofte omgiver Fabrikantens Hytte. Ligesaa troer han, at det Led, som Fabrikvirksomheden udgjør i det menneskelige Samfund ei kan forstyrres eller bortkastes, uden at umiddelbar Straf deraf følger paa Vildfarelsen. Det er ikke i Agerdyrkerens Classe alene, at de Genier fødtes, som fremledte Menneskeslægten paa Culturens og Oplysningens Bane; det er ikke udelukkende den, som fylder Statscassen med de til Statssamfundets Bedste fornødne Summer, og det er derfor ligesaalidet Statens Pligt, som hiin Classes eget Gavn, at hæve den i Veiret paa andre Classers Bekostning.

SSB Statistisk sentralbyrå

Kongsvinger er en moderne handels- og industriby med om lag 17 500 innbyggere. Her er det et godt bomiljø og gode skole- og idrettsmiljøer. Byens omegn byr på rike muligheter for fritidsaktiviteter hele året. Oslo ligger en drøy time unna, med gode kommunikasjonsmuligheter.
Vi ønsker deg velkommen til å arbeide og bo i en trivelig by!

SOSIALØKONOMER/SIVILØKONOMER

Fagavdelingen i Statistisk sentralbyrå i Kongsvinger har ledige stillinger for sosial-/siviløkonomer. Arbeidsområdene er skatte- og inntektsstatistikk for personer og familier, eller årlig inntekts- og formuesundersøkelser for personer og husholdninger.

En viktig del av arbeidet er utrednings- og planleggingsoppgaver. I arbeidsoppgavene inngår også analysearbeid innen statistikkområdene.

Andre arbeidsområder innen Fagavdelingen kan også være aktuelle.

Vi viser til fullstendig kunngjøring i Norsk lysingsblad nr. 195, fredag 25. august 1989.

Søknadsfristen er 15. september 1989.

STATISTISK SENTRALBYRÅ
Administrasjonskontoret
Postuttak, 2201 Kongsvinger – tlf. (066) 85 000

MÅNEDENS BØKER

Erik Grønn:
«Nytte-kostnadsanalyse».
Bedriftsøkonomens forlag A/S
Oslo 1988
177 sider, kr. 198,-

Denne anmeldelsen er ganske mye forsinket og årsaken er i hvert fall delvis at jeg har tatt boken frem flere ganger og mistet lysten på å skrive om den. Dette skyldes at det inntrykket innledningskapitlet skaper, ikke er representativt for boken som helhet. Etter å ha lest hele boken, nøler jeg ikke med å anbefale den som en god pensumbok hvor temaet passer inn. I forordet sies det at «det er ønskelig og kanskje naturlig at denne boken leses først etter et kort innføringskurs i mikroøkonomi.» Jeg vil betegne dette som et «understatement» og hevde at uten en ganske god skolering i mikroøkonomi, vil det være vanskelig å nyttiggjøre seg det som boken kan gi.

Dette har en sammenheng med den litt rare form som boken har fått. I innledningskapitlet sies det stadig noe positivt om «sunn fornuft». Dette er det selvsagt umulig å være uenig i. Men når det sies (side 12)

«Det er ganske klart at nytte-kostnadsanalyse aldri kan drive det lenger enn til å gi forsøksvise svar på visse spørsmål. Dette skyldes delvis at mange verdsettingsproblemer som oppstår (liv, helse, tid, ren luft, kulturverdier osv.) er av en slik natur at det ikke er rom for noen faglig ekspertise som kan stå over sunn fornuft eller den alminnelige mening.»

Beskjedenhet er selvsagt en dyd, så også faglig beskjedenhet, men jeg synes at selv om sitatet avslører beskjedenhet så er jeg nærmest uenig. Dette skyldes at jeg (og mange med meg) ofte har blitt meget overrasket over systematiske verdsettinger av nettopp slike ting som tid, ren luft etc., en overraskelse som bunner i at det er klare motsetninger mellom den «alminnelige mening» og slike analyser. Så, fortsettes, det med (samme side):

«Dernest støter man i nytte-kostnadsanalysen på en rekke avveiningsproblemer – mellom inntektsklasser, yrkesgrupper, geografiske områder osv – som i siste instans er av politisk natur; i hvert fall får man gjennom teoretiske studier ingen spesiell kompetanse til å løse slike fordelingsspørsmål.»

Igjen en slags beskjedenhet men også her er jeg uenig, også fordi utsagnet kan skape forvirring. Jeg mener at man gjennom teoretiske studier faktisk *får* et bedre grunnlag til også å løse slike fordelingsproblemer. Selvsagt skal vi ikke som teoretikere blande inn egne politiske vurderinger, men fra teorien kjenner vi metoder for å bruke eksogent gitte politiske vurderinger for å regne ut slike sammenveininger.

Når det gjelder verdsettingen av fremtidige behov (side 15)

«men hvordan i all verden skal vi kunne ha en begrunnet oppfatning av hva de ufødte generasjoner trenger av sko, klær og olje»

gjelder noe av det samme. På alle disse områdene fattes det nesten daglig beslutninger som avslører preferanser. Dette gir en mulig plattform.

Momentene ovenfor og flere andre momenter i innledningskapitlet belyser vanskeligheten ved den metoden forfatteren har valgt. Han har valgt å *snakke om* nytte-kostnadsanalyse på en måte som ikke skal avskrekke leseren, en leser som kanskje ikke er særlig skolert i økonomisk teori. Derved gir han avkall på den automatiske *opprydningen* som et teoretisk apparat gir.

Innledningskapitlet fortsetter med en gjennomgåelse av Paretokriteriet og «pris lik grensekostnad» og igjen uten noen totalmodell. Men nå kommer «bytteboksen» presentert med algebra (uten figur) og deretter «saksen», etterspørsels- og tilbudskurven for den *ene* varen uten noen brobygging mellom dette og bytteboksen. Og nå synes jeg fordelene med en verbal gjennomgåelse begynner å bli tynnslitt. Her introduseres nesten alle de begreper som trenges for en totalmodell, uten at fordelene utnyttes.

For å vise at pris=grensekostnad er Pareto-optimalt ser forfatteren på en økonomi som består av en produsent og en konsument og sier (side 26):

«Hvis X er forskjellig fra X* (optimum), finnes det (bilaterale) gjensidig fordelaktige transaksjoner mellom partene; allokeringen er ikke Pareto-optimal».

Leseren skal ha ganske mye økonomisk teori inne for å kunne forstå dette.

Siden Paretokriteriet er fordelingsnøytralt, påpekes det selvsagt at mange rare fordelinger kan tilfredsstille kriteriet. Men utsagn om hvilke fordelinger «vi liker», skaper igjen en uklar grenseoppgang mellom sak og vurdering, en uklarhet som burde vært ryddet av veien.

Dette delkapitlet avsluttes med følgende (side 26):

«Å foreslå at prisen skal være lik grensekostnaden er sosialøkonomisk kultur; man tar kanskje feil, men man har ikke sagt noe som virker støtende på den gode smak hos respektable mennesker.»

Å skrive noe slikt i en lærebok som skal leses av studenter som kanskje strever med å forstå det som fremstilles, er etter min mening nærmest uakseptabelt. Jeg var derfor flere ganger i tvil om hensikten med å fortsette gjennomgåelsen av boken.

Men så begynner det å skje noe.

Gjennomgåelsen av konsumentoverskuddet (særlig i appendiks 1) er tett og god og forbausende enkel, vanskelighetsgraden tatt i betraktning. Og kapitlene utover forsterker denne tendensen. Riktignok blir det endel «prat» og meninger her og der, men det *faglige* er hele tiden i orden og det føyer seg godt til litteraturen (med henvisninger) både nasjonalt og internasjonalt.

Til slutt sitter man igjen med et inntrykk av en god lærebok som har visse irriterende svakheter. Jeg vil dog ikke utelukke at noen av disse svakhetene har en viss underholdningsverdi og jeg minnes et utsagn som Haavelmo kom med for mange år siden under diskusjonen av en lærebok. Han sa at en god lærebok bør ha visse svakheter fordi det åpner mulighetene for at også læreren, foreleseren kan ha noe å bidra med. Kanskje det er noe slikt forfatteren har hatt i sinne når han valgte å skrive boken på denne måten?

Gunnar Bramness

SPESIALTILBUD PÅ SAMLEPERMER

Sosialøkonomen har fornyet seg i 1989 og våre fine samlepermer passer ikke lengre. Permene selges derfor til sterkt reduserte priser.
Benytt anledningen til å få orden på dine gamle blader – så vet du hvor du har dem.
Det er plass til en hel årgang – og bladene settes enkelt inn med klips.

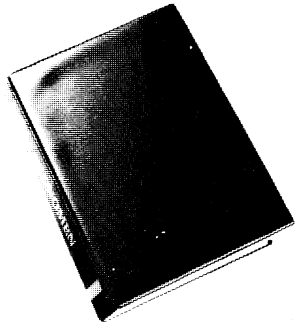

Prisen er kr. 25,– pr. perm, inkl. porto, uten postoppkrav.
Vi sender med innbetalingsblankett.

TIL SOSIALØKONOMENES FORENING
Storgt. 26, 0184 OSLO 1

Send meg _____ stk. samleperm.

Navn _____

Adresse _____

_____

Redaktør:
Rolf J. Brunstad

Redaksjon:
Arild Hervik
Torstein Bye
Knut N. Kjær
Kjell Erik Lommerud
Jørn Rattsø
Erling Vårdal

●

Utgitt av
Sosialøkonomenes Forening
Formann: John L. Rogne
Daglig leder: Gerd Buflod

●

Bladets adresse:
Storgt. 26 IV
0184 OSLO 1
Telefon (02) 17 00 35
Telefax (02) 17 31 55
Postgiro: 5 16 78 87
Bankgiro: 6001.05.13408

●

Utkommer med 11 nummer pr. år, den 15. i hver måned unntatt juli.

Abonnement kr 350,–.
Studentabonnement kr. 175,–.
Enkeltnr. kr 50,– inkl. porto.

ANNONSEPRISER
(ekskl m v a):
1/1 side ..... kr. 2 900,–
3/4 side ..... kr. 2 300,–
1/2 side ..... kr. 1 700,–
Byråprovisjon 10%

Frist for annonser:
Den 5. i hver måned.

Forskningsrapporter:
Pr. innrykk kr. 200,–
(maks. 400 anslag)

Trykt i offset.
Grafisk Hus a/s, Bergen

Nye forskningsrapporter

Rapportene fåes kjøpt ved henvendelse til institusjonen.

NORGES BANK

Boks 1179 Sentrum, 0107 OSLO 1, tlf. (02) 31 60 00.

Prising og risikodekning ved utstedelse av valutaopsjoner
Av Bjarne Gulbrandsen

Valutaopsjoner er et av de nye finansielle instrumentene som bankene har tatt i bruk de siste årene. Formålet med instrumentet er å redusere valutarisikoen for aktører som har fordringer og gjeld i utenlandsk valuta. Tankegangen er at de profesjonelle aktørene, det vil si bankene, er i bedre stand til å håndtere denne risikoen.

Dette arbeidsnotatet beskriver en modell for prising av slike opsjoner. Det vises også hvordan modellen kan benyttes til å beregne riktig inndekningsgrad for en som utsteder slike opsjoner. Ved bruk av modellen i praksis må det imidlertid gjøres enkelte forutsetninger, spesielt med hensyn til hvordan man skal estimere fluktuasjonsgraden for valuta i opsjonens løpetid.

ISBN: 82-90130-82-1. Arbeidsnotat 1989/2. 66 s. 18. april 1989

Bankene som samfunnsinstitusjoner
Av Gunnvald Grønvik

I politisk debatt hevdes det ofte at bankene bør være «samfunnsinstitusjoner», og det antas at slike etterlever retningslinjer for utlånsvirksomheten, og holder profitten innafor sosialt akseptable rammer. Innskottsrenta blir da et veid gjennomsnitt av inntekter og andre utgifter uansett om bankens ledelse egentlig ønsker å maksimere bankens størrelse eller profitt. En kan få likevekt med spredning av innskottsrentene, men banksektorens gjennomsnittlige innskottsrente blir analog med relasjonen for den enkelte bank.

ISBN: 82-90130-84-8. Arbeidsnotat 1989/3. 26 s. 8. mai 1989

Virkninger av finansiell integrasjon i EF og av norsk tilpasning
Av Amund Utne

Liberaliseringen av handelen med finansielle tjenester og frigjøringen av kapitalbevegelsene antas å gi klare økonomiske gevinster for EF-landene. Økt finansiell åpenhet må antas å gi lignende virkninger for Norge. Åpne kapitalmarkeder fjerner muligheten for å føre en uavhengig pengepolitikk om valutakursen skal holdes fast. Tilknytning til valutakurssamarbeidet i EMS vil sammen med øvrige økonomisk-politiske tiltak kunne bidra til å bringe inflasjonen under bedre kontroll.

ISBN: 82-90130-78-3. Arbeidsnotat 1988/14. 46 s. 20. desember 1988

Dynamisk modellering av norsk import
Av Bjørn Naug og Ragnar Nymoen

I norske planleggingsmodeller er modelleringen av importen nær knyttet til kvantumskryssløpet. I dette arbeidsnotatet viser vi et eksempel på en alternativ fremgangsmåte for modellering av importen, hvor testing av integrasjon og kointegrasjon inngår som viktige hjelpemidler og hvor de dynamiske økonometriske importrelasjonene gjøres til gjenstand for konvensjonelle feilspesifikasjonstester.

ISBN 82-90130-86-4. 54 s. Arbeidsnotat 1989/4.

SENTER FOR ANVENDT FORSKNING NHH

Helleveien 30, 5035 Bergen-Sandviken, tlf. (05) 95 95 40

Finanspolitikk, utenlandsgjeld og nasjonalformue i en liten åpen velferdsstat med overlappende huseiere
Av Erling Steigum

Dette notatet fra NORAS-prosjektet «Privat sparing og finanspolitikkens makroøkonomiske virkninger» drøfter langsiktige virkninger av finanspolitikk på nasjonalformue, utenlandsgjeld og fremtidige generasjoners velferd. Sentralt står krav til den offentlige sparingen i et system med folketrygd dersom velferden til fremtidige generasjoner og nasjnalformuen skal opprettholdes.

Senter for anvendt forskning – NHH, Bergen. Arbeidsnotat nr. 21/89.

Konsumetterspørselen i Norge estimert ved hjelp av eulerlikninger på årsdata 1962–1987
Av Emil R. Steffensen

Dette notatet inngår i NORAS-prosjektet «Privat sparing og finanspolitikkens makroøkonomiske virkninger». Det antas at husholdningene kan deles opp i to grupper; en gruppe som er kredittrasjonerte, og en gruppe som foretar en avveiing av nytten av konsumet over tid. I en slik avveiing står realrenten sentralt. Vi finner sterk støtte i data for realrenten er viktig.

Senter for anvendt forskning – NHH, Bergen. Arbeidsnotat nr. 20/89.

NÆRINGSØKONOMISK INSTITUTT

Breiviken 2a, 5035 Bergen-Sandviken.
Tlf. (05) 95 06 60, telefax (05) 95 06 67.

Economies of Scope: En begrepsavklaring
Av Tor Øyvind Baardsen

Notatet er en drøfting av begrepet economies of scope. Dette blir drøftet i sammenheng med andre begrep, så som synergi, strategisk retning og andre typer kostnadsfortrinn. Det argumenteres for at economies of scope er uavhengig av strategisk retning og bare oppnås samtidig med andre typer konkurransefortrinn.

Notat nr. 5/88. ISSN 0801-3772. 26 sider, kr. 80,–.

Samarbeid mellom bedrifter:
Kostnadsfordeler, kostnadsulemper og konkurranseevne
Av Tor Øyvind Baardsen

Samarbeid mellom bedrifter er blitt et stadig mer utbredt strategisk virkemiddel – såvel for store som for små,- og mellomstore bedrifter. I dette notatet diskuteres ulike gevinster som kan oppnås ved bedriftssamarbeid. Videre påpekes ulike kostnader forbundet med å samarbeide. Det argumenteres for at det må foretas en avveiing mellom de potensielle gevinster og kostnader før et samarbeid etableres. Dersom partene har den nødvendige tillit til hverandre, og samarbeidsgevinsten overstiger samarbeidskostnadene, kan samarbeid imidlertid være både en god og lønnsom strategi.

Notat nr. 7/88. ISSN 0801-3772. 12 sider, kr. 40,–.

Retur: Sosialøkonomen, Storgt. 26, 0184 Oslo 1

ECON SENTER FOR ØKONOMISK ANALYSE A/S

ble startet i 1986 av en gruppe sosialøkonomer med omfattende erfaring fra forsknings- og utredningsarbeid. ECONs viktigste arbeidsområder er analyser av norsk og internasjonal økonomi, energi- og miljøøkonomiske analyser samt studier av arbeidsmarkedet.

ECON har oppdrag både for private bedrifter, bransjeorganisasjoner, fagbevegelsen og sentrale myndigheter. Tilgangen på interessante og langsiktige oppdrag er meget god. Vi ønsker derfor å rekruttere

SOSIAL-/SIVILØKONOMER

med noen års erfaring til følgende områder:

Energi- og miljøøkonomiske analyser. Innen dette feltet arbeider ECON særlig med analyser av markedene for olje og gass, med energiøkonomiske problemstillinger i den tredje verden og med globale miljøproblemer knyttet til energibruk.

Makroøkonomi. Innen dette feltet arbeider ECON med overvåking og analyser av den økonomiske utvikling i Norge og utlandet og konsekvensanalyser av norsk tilpasning til EFs indre marked.

Vi er også interessert i å komme i kontakt med erfarne økonomer med spesialkompetanse på andre områder.

Arbeidet krever analytiske evner, god muntlig og skriftlig fremstillingsevne og evne til å arbeide selvstendig.

ECON kan tilby et inspirerende arbeidsmiljø, utfordrende arbeidsoppgaver og konkurransedyktige lønns- og arbeidsvilkår. Nærmere opplysninger gis av Kjell Roland (energi- og miljøøkonomiske analyser) og av Roar Bergan (makroøkonomi), på tlf. 203091.

Søknad sendes innen 15. september til
ECON, Storgata 39, 0182 Oslo 1.